

**Cultuurhistorische
Verkenning dorpskern
Sloten en omgeving
Osdorperweg**

Concept
Versie
06-03-2007

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie
Cultuurhistorische Verkenning dorpskern Sloten en omgeving Osdorperweg

Voorwoord

Inhoud

Voorwoord	3
1 Inleiding	7
2 Historisch-ruimtelijke ontwikkeling Sloten	9
2.1 Ligging	9
2.2 Ontstaan en ontwikkeling in de Middeleeuwen	10
2.3 Ontwikkeling tot in de 19e eeuw	14
2.4 De periode 1850 - 1940	18
2.5 Ontwikkeling na 1945	19
3 Huidige ruimtelijke karakteristiek	21
3.1 Hoofdstructuur	21
3.2 Openbare ruimte en groen	22
3.3 Water	22
3.4 Stegen	25
3.5 Rooilijnen, voortuinen, erfafscheidingen	27
3.6 Monumentale bomen	28
3.7 Zichtlijnen	28
3.8 Hoogteverschillen in het maaiveld	29
4 Bebouwing dorp Sloten	30
4.1 Beschrijving	30
4.2 Historisch bebouwingsbeeld	33
4.3 Bebouwingstypologie	35
5 Een kleine atlas van Sloten: karakteristieken, kwaliteiten en waardebeoordeling	40
5.1 Kenmerkenkaarten en waarderingskaarten	40
5.1.1 De ontwikkeling van de verkavelingsstructuur van Sloten	42
5.2 Waardering op rijksniveau	55
5.3 Waardering in de Amsterdamse context	55
6 Richtlijnen welstand	57
6.1 Aanbevelingen voor de welstand	57
6.2 Welstandscriteria dorp Sloten	57
6.3 Aanbevelingen voor ruimtelijke planvorming	60
7 Het buitengebied van Stadsdeel Osdorp	63
7.1 Ligging en ruimtelijke structuur	63
7.2 Ontstaan en ontwikkeling in de Middeleeuwen	63
7.3 Vervening en droogmaking	64

7.4	Bestuurlijke situatie	66
7.5	Osdorp	67
7.6	Het westelijk buitengebied na 1945	67
7.7	Bebouwing	68
7.8	Waardering	72
7.9	Aanbevelingen	74
	Literatuur	78
	Colofon	80

1 Inleiding

In 2002 gaf stadsdeel Osdorp opdracht tot het maken van een Cultuurhistorische Verkenning (CHV) voor de dorpskern van Sloten en de omgeving van de Osdorperweg. Bureau Monumenten & Archeologie had het stadsdeel geadviseerd om deze CHV te maken en begeleidde de totstandkoming. De verkenning is geschreven door het bureau Beek & Kooiman Cultuurhistorie, in samenwerking met Marina Roosebeek. De aanleiding voor het maken van de CHV was de ruimtelijke druk op de kenmerkende dorpsstructuur en plattelandsarchitectuur door allerlei bouw- en verbouwiniciatieven. De CHV geeft inzicht in de belangrijkste karakteristieken van het dorp. In de CHV is de ontwikkeling van Sloten en Oud-Osdorp en hun relatie met de directe omgeving te lezen. Ook worden de essentiële kenmerken van beide gebieden genoemd. In de aanbevelingen staat aangegeven hoe de cultuurhistorische kwaliteiten gewaarborgd kunnen worden in het ruimtelijk beleid van Stadsdeel Osdorp. Bij de totstandkoming van de CHV was de Dorpsraad Sloten-Oud Osdorp nauw betrokken. De aanbevelingen uit de CHV zijn verwerkt in de Welstandsnota Osdorp (2004).

Omdat het huidige bestemmingsplan van het dorp Sloten uit 1995 dateert, is herziening van het bestemmingsplan nodig. De cultuurhistorische verkenning uit 2002 dient hiervoor als een belangrijk basisdocument. Deze is een algemeen gewaardeerd document maar blijkt in de praktijk voor Sloten niet toepasbaar voor een juridisch-planologische vertaling. Bepaalde onderdelen in de CHV bieden ruimte tot verschillende interpretaties. Het stadsdeel heeft gekozen om de verkenning uit 2002 voor het deelgebied Sloten te verfijnen. Voor deze opdracht bleek het Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) de aangewezen partij door zijn onafhankelijke, begeleidende rol in het verleden.

Ondanks enkele recente bouwontwikkelingen is de structuur zodanig ongewijzigd gebleven, dat de CHV uit 2002 nog steeds als basis bruikbaar is. De Cultuurhistorische Verkenning uit 2002 is dan ook slechts aangevuld op een aantal onderdelen. Om de samenhang tussen de kenmerken van het dorp en de daaruit voortvloeiende waarderingskaarten in beeld te brengen is uit de bestaande en nieuw gemaakte kaarten een kleine atlas van Sloten (hoofdstuk 5) gemaakt. Deze atlas omvat een kaartenreeks waarin de ontwikkeling van het dorp sinds 1832 zijn af te lezen. Verder zijn alle kenmerkenkaarten uit de vorige CHV hierin samengebracht met uitzondering van de Zichtlijnenkaart die aanleiding geeft tot verschil in interpretatie. De intentie van deze kaart is vertaald in twee nieuwe kaarten; de Bebouwingshoogtekaart en de Waarderingskaart Gebieden. Samen met de Architectuurordekaart, vormen zij een beeld van de waarden in historisch-geografisch, historisch-stedenbouwkundig en architectuurhistorisch opzicht.

Bij het maken van deze kaarten heeft Bureau Monumenten & Archeologie zich geconcentreerd op de dorpskern van Sloten. De omgeving van het dorp is hierbij betrokken, voor zover zij voor de ervaring van het dorp vanuit haar omgeving belangrijk is. Deze Cultuurhistorische Verkenning brengt in kaart wat kenmerkend is voor het dorp. De verkenning doet geen uitspraken over de vraag hoe het dorp er in de toekomst uit moet zien. Deze vraag wordt in samenspraak met belanghebbenden (bewoners, ondernemers,

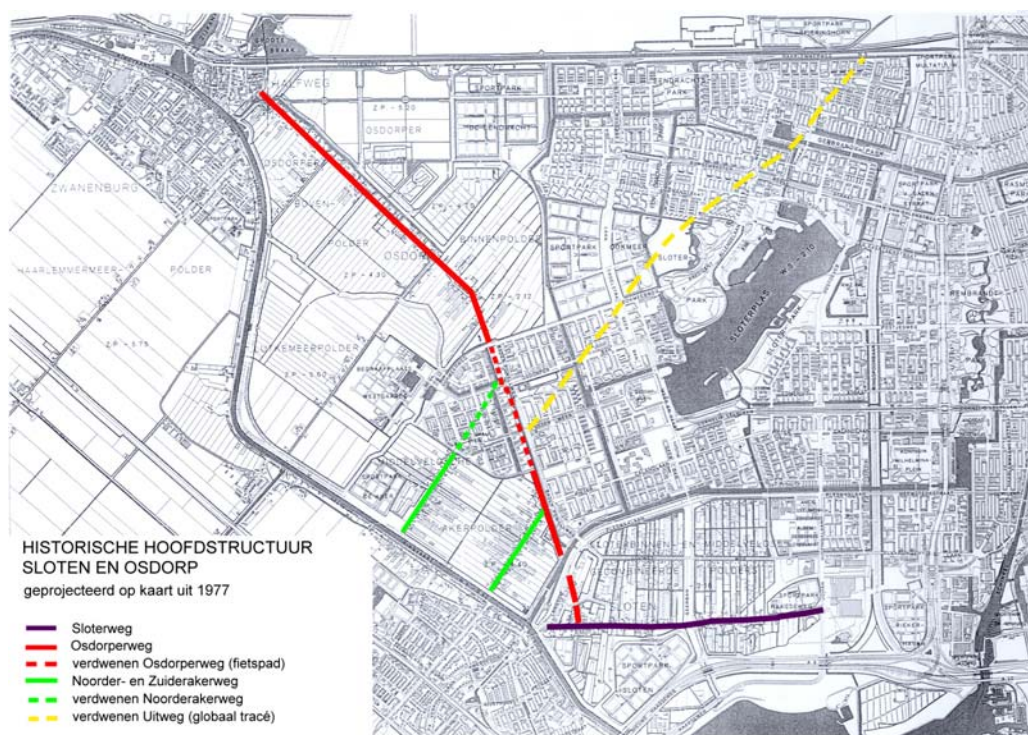
eigenaren, dorpsraad, etc.) beantwoord bij het opstellen van de Visie Sloten. Deze visie gaat als onderlegger dienen voor het nieuwe Bestemmingsplan Dorp Sloten dat in 2008 wordt opgesteld.

2 Historisch-ruimtelijke ontwikkeling Sloten

2.1 Ligging

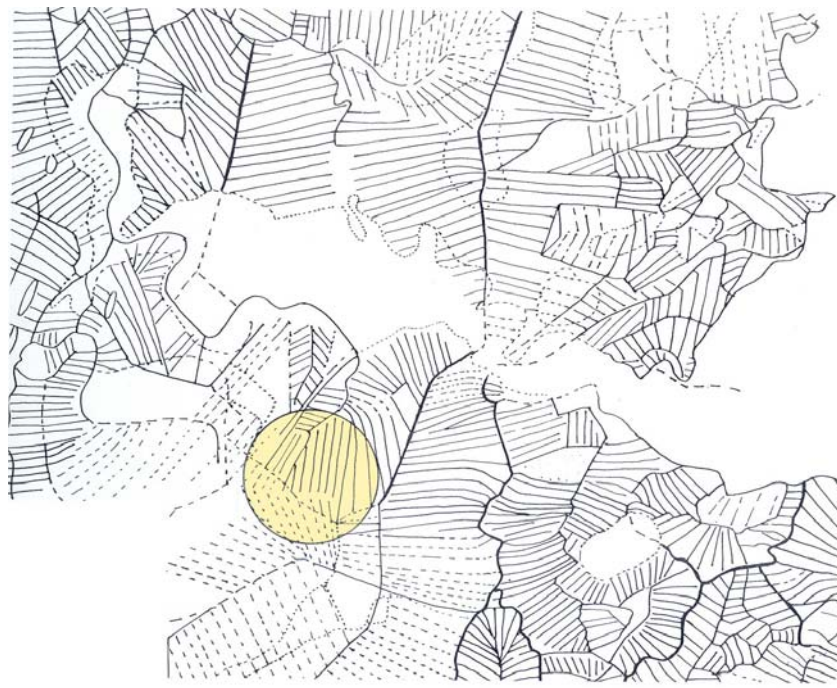
Het dorp Sloten ligt aan de zuidwestkant van Amsterdam, tegen de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder. De onmiddellijke omgeving is nu grotendeels verstedelijkt; tot ver in de 20ste eeuw lag Sloten echter in een open weidegebied dat zich uitstrekte aan de westkant van Amsterdam. Rond de oude kern Osdorp, ten noordwesten van Sloten, is dit landschap voor een deel nog aanwezig.

In dit ooit landelijk gebied tussen Amsterdam en Halfweg lag een helder patroon van polderwegen. De dorpen Sloten en Osdorp lagen daar aan en waren zo - via de Osdorperweg - direct met elkaar verbonden. Het nieuwe tracé van de Slotervaart, de Plesmanweg en nieuwbouwwijken hebben de weg doorsneden en dusdanig veranderd, zodat die relatie nauwelijks meer waarneembaar is.

2.2 Ontstaan en ontwikkeling in de Middeleeuwen

Over de vroegste geschiedenis van Sloten is nog lang niet alles bekend. Wel is duidelijk dat de ontstaansgeschiedenis samenhangt met die van de andere nederzettingen in de regio Amsterdam. Het gebied werd, zoals het grootste deel van het Utrechts-Hollandse veengebied, ontgonnen in de Middeleeuwen (periode ca. 950 - ca. 1300). Ter vergelijking: de oudste nederzetting ter plaatse van de huidige Amsterdamse binnenstad ontstond tegen het eind van de 12e eeuw, en in Diemen waren de ontginningen rond 1100 begonnen.

De middeleeuwse ontginning van het veengebied rond Amsterdam (naar: Dijkstra, e.a., p. 26). In de cirkel het gebied rond Sloten.

De kerk van Sloten - en daarmee het dorp - wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde uit 1063, die teruggaat op de situatie van 993. Hoogstwaarschijnlijk is het dan vermelde Sloten echter niet het huidige dorp. Archeologisch onderzoek in 1991 midden op de dorpssterp (Dorpsplein) leverde geen materiaal op ouder dan de periode 1175 - 1200. In deze periode zal de bewoning van het oudste - elders gelegen - Sloten zich hebben verplaatst naar de huidige Sloterweg. Ook de kerk, die gewijd was aan Sint Pancras, is uiteindelijk verplaatst naar de huidige plek (Baart, 1991, p. 88). Er werd een terp opgeworpen, bedoeld om wat hoger, en daardoor droger, in het veen te kunnen bouwen en wonen. In de huidige situatie is de hogere ligging van het dorpscentrum duidelijk waarneembaar.

Waarschijnlijk lag het oudste Sloten aan de zuidkant van de Sloterplas. Ter plaatse, op het 'Out Kerkhoff' zijn aardewerk vondsten gedaan uit de periode 1000-1200 (Reijnierse, 1951, p. 219). Het dorp ontleende zijn naam aan het veenstroompje Sloot of Sloter (Heinemeijer e.a., 1987, p. 16). De verplaatsing was onder meer het gevolg van

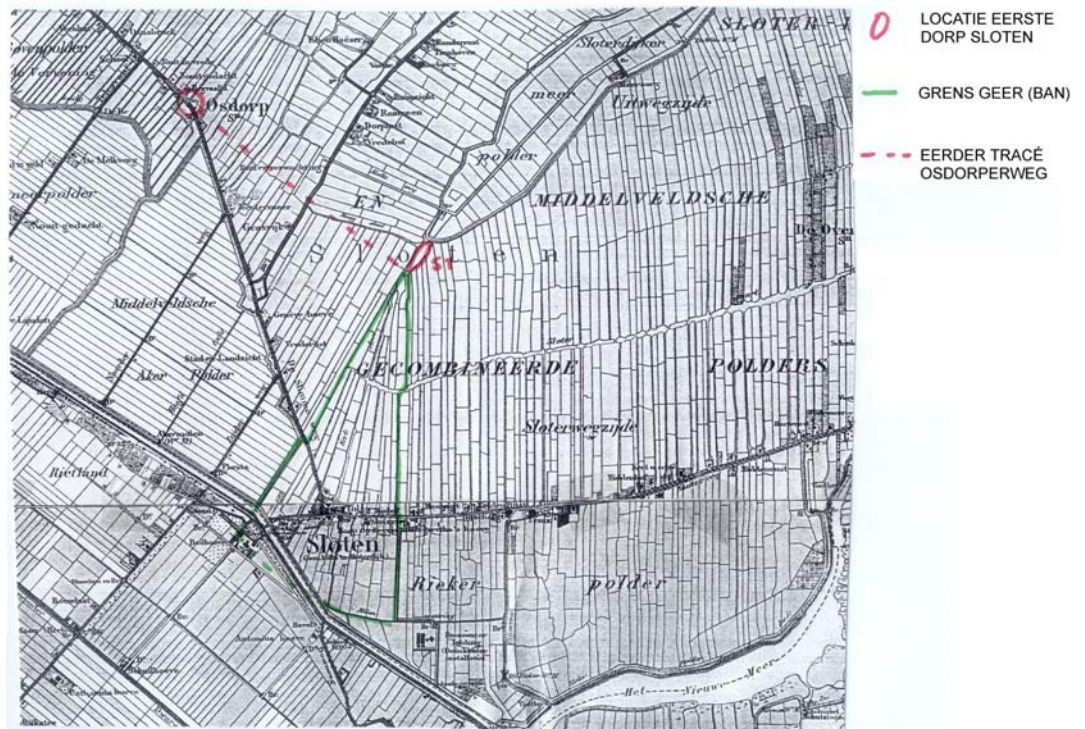
wateroverlast: de veenbodem was sterk gaan inklinken. Ook tal van andere nederzettingen in veengebieden zijn hierom verplaatst, o.a. Staphorst en Eemnes. Een tweede reden lag in de opkomst van de markteconomie. Men ging zich richten op het vervoeren en verhandelen van producten als boter en kaas op de opkomende Amsterdamse markt. Vestiging aan of bij doorgaande wegen werd belangrijk.

Met de dorpsverplaatsing werd de al bestaande Osdorperweg verlegd naar het nieuwe dorp. De knik in de weg ten noorden van de Ookmeerweg wijst hierop. Het tracé ten noorden van de Ookmeerweg is georiënteerd op de locatie van het eerste dorp Sloten; ter plekke van de knik heeft men een nieuw tracé aangelegd naar het tweede, huidige dorp Sloten (De Cock, 1965, p. 240). Niet duidelijk is of Osdorp bij de verlegging van de weg al bestond.

De Sloterweg werd in de 13e eeuw aangelegd mede ter ontginning van het aanliggende veen. Aan de noordzijde komen huisterpen voor. Onderzoek in zo'n huisterp wees uit dat de eerste bewoning uit ca. 1300 dateerde (Baart, 1991, p. 87).

Ontginningen als aan de Sloterweg verliepen georganiseerd. Vanaf de ontginningsbasis werden de percelen uitgezet. De sloten werden zoveel mogelijk evenwijdig en ongeveer loodrecht of onder een schuine hoek op de ontginningsbasis gegraven om een zo effectief mogelijke afwatering te verkrijgen. Zij- en achterkaden werden opgeworpen om het water van aangrenzende ontginningen of nog niet ontgonnen veen te weren. De gebieden binnen de kaden gingen later de polders vormen. De boerderijen verrezen op de kop van de kavels, zodat een langgerekt boerderijlint ontstond. Vaak werden de boerderijen verhoogd aangelegd: op huisterpen.

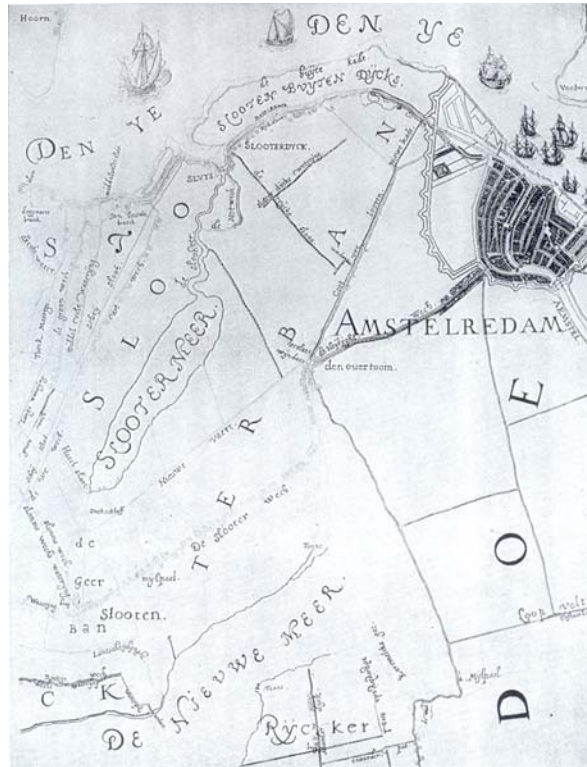
Ter hoogte van de dorpskom van Sloten draaide de verkavelingsrichting mee met de bocht van de Sloterweg in noordwestelijke richting. Daardoor ontstonden 'gerende' (in een punt toelopende) percelen. Deze vormden met elkaar de Geer(ban). Binnen de Geer lag weer een stuk land de Snel, waarvan in 1486 sprake is. Snel betekent: stuk land dat in een scherpe punt uitloopt (Bijdr. Bisd. Haarl. 1908, p. 439).

Sloten en de Geerban geprojecteerd op de begin 20ste eeuwse kaart

Opvallend is dat de noordpunt van de percelen, die met elkaar de Geer vormden, precies uitkomt op de plek van het kerkhof van het eerste dorp Sloten. De oorspronkelijke kerk moet dus als raai punt (oriëntatiepunt) gebruikt zijn bij de ontginningen langs de Sloterweg! De lijn van waaraf men ter hoogte van Sloten is begonnen te ontginnen, is niet geheel duidelijk maar lag ten zuiden van de Sloterweg. Wellicht heeft de - later zo genoemde - Molenwatering als zodanig gefunctioneerd. Van deze waterloop is alleen nog een fragment in de uiterste zuidpunt van het volkstuincomplex over, en wat oostelijker een stukje ten zuiden van de Oude Haagseweg.

De Sloterweg boog, bij de Schinkel, op de grens van de polder Sloten naar het noorden (bij het Huis te Vraag, nu begraafplaats) en liep daar als polderkade naar de Overtoom. Deze weg voerde direct naar de stad Amsterdam. Ten westen van Sloten gaf de Sloterweg aansluiting op de verbinding met Haarlem. De verbinding over water verliep via de Slotervaart, in het westen aansluitend op de Kostverlorenvaart. Een van de gerende kavelsloten, de Kerksloot, werd als verbinding benut tussen de dorpskom en de Slotervaart. De sloot is aangegeven op de kaart van Lourens Pietersz uit 1564 (*Heinemeijer e.a. 1987, p. 30-31*). De Slotervaart is in het kader van de AUP verlegd (zie hieronder). In westelijke richting leidde de Sloterweg naar de dorpen Rieck (Rietwijk) en Nieuwerkerk.

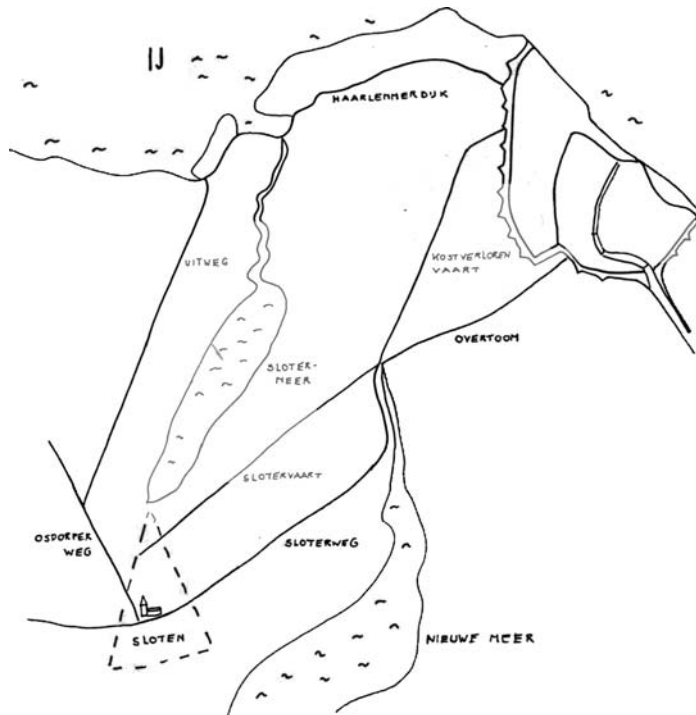

Deel van de kaart van Balthasar Florisz. van Berckenrode uit ca. 1615.

De structuur van het dorp Sloten kwam met de verlegging van de Osdorperweg en de aanleg van Sloterweg uit twee hoofdelementen te bestaan. Aan beide wegen kwam bebouwing tot stand, die waarschijnlijk vooral agrarisch van karakter was. Rond de kerk vestigden zich wellicht ook wagenvoerders en ambachtslieden. Een exact beeld van de dorpsontwikkeling is niet te geven.

Sloten lag binnen het bestuursgebied Geerban of Vrije Geer, dat zijn naam ontleende aan de bovengenoemde 'geer' en aan de vrijstelling van belasting aan de graaf van Holland ('vrij'). Het gebied lag ook buiten de jurisdictie van Amsterdam (1100 roeden). Een stukje ten oosten van de oostgrens van de Geer aan de Sloterweg stond daarom een banpaal. Tot daar strekte zich vanuit Amsterdam het gebied uit waarin verbannen personen zich niet mochten ophouden. De banpaal is later in westelijke richting verplaatst. De huidige paal dateert uit 1794.

Aan het eind van de Middeleeuwen, in 1494, telde het gebied rond Sloten en Osdorp 120 'haardsteden' (woningen). Rond 1477 toen het economisch beter ging, waren dat er nog 130. De middelen van bestaan waren in 1494 'visschen, vogelen ende met een weynich koeyen te houden, te varen met wagen ende paerden tusschen Amsterdamme ende Haerlem'. Uit het laatste blijkt het belang van de Sloterweg die een belangrijke schakel vormde in de verbinding met beide steden.

Schets naar de kaart van Balthasar Florisz van Berckenrode uit ca. 1615.

De bescherming tegen het buitenwater kostte veel, er moest 'anderhalve mijle' aan dijk lengte onderhouden worden (Fruin, 1876, p. 88). Kortom, Sloten was een typisch dorp in een laag en nat veengebied, bedreigd door het buitenwater van het IJ en daarmee in verbinding staande meren. Naast de veehouderij beoefende men ook de visserij en het vangen van eetbare vogels (wellicht eenden e.d.). De nabijheid van Amsterdam en de ligging aan een doorgaande weg blijkt uit de aanwezigheid van wagenvoerders. De Sloterweg fungeerde tevens, met de Overtoom, als bedevaartsroute naar de Nieuwezijdskapel aan de Kalverstraat te Amsterdam. Het laatste deel van de route is de huidige Heiligeweg. De banpaal in Sloten was het begin van de bedevaartsroute.

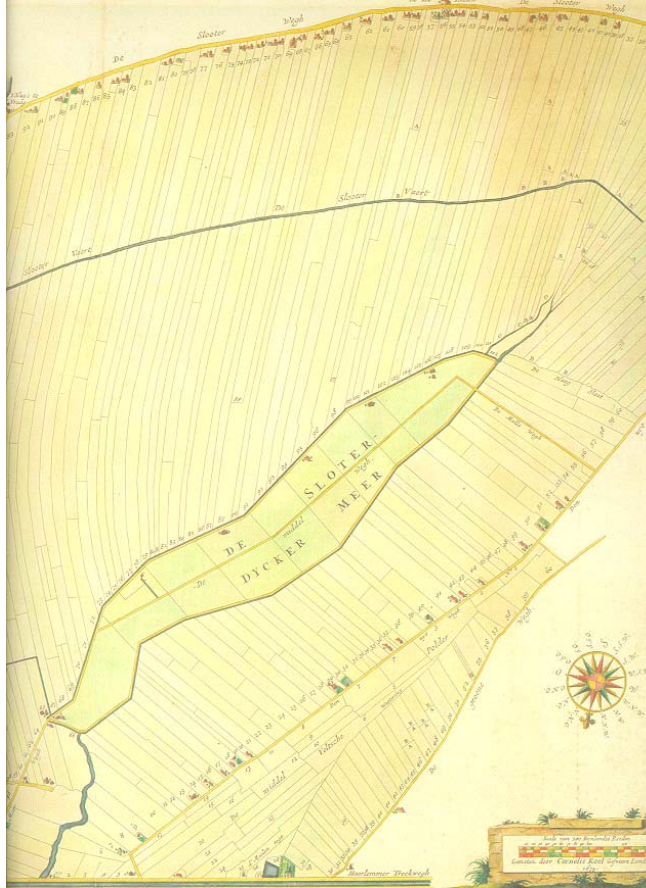
2.3 Ontwikkeling tot in de 19e eeuw

Sloten

Ook over de ontwikkeling van Sloten na de Middeleeuwen is niet veel bekend. Tijdens de Opstand (1559 - 1609) werd in 1572 de kerk verwoest. Deze bleef in ruïneuze toestand nog geruime tijd staan, alvorens te worden herbouwd. De uitbreiding van het Haarlemmermeer begin 16e eeuw doorbrak de verbinding tussen Haarlem en Amsterdam over Sloten; de Spaarndammerzeedijk nam deze functie grotendeels over. Deze situatie is afgebeeld op de genoemde kaart van Lourens Pietersz. uit 1564. Vermoedelijk is het wegvallen van het doorgaande verkeer een remmende factor op de ontwikkeling van Sloten geweest.

Toch werd het dorp in de 17e eeuw enigszins verdicht en uitgebreid. De reden lag in de sterke groei van de Amsterdamse economie en de daarmee samenhangende toenemende vraag naar agrarische producten. De uitbreiding bleef binnen het stramien van de bestaande, opstreckende veenverkaveling. Percelen werden gesplitst ten behoeve van nieuwbouw en er vond uitbreiding van de lintbebouwing aan de dorpsranden plaats. Mogelijk werden ook al enkele korte steegjes bebouwd aan de zuidkant van de Sloterweg, haaks op de straat. Sloten bleef echter een klein dorp.

Osdorperweg) en de 'Slimme Wechs Waterijng' richting Osdorp, terwijl de Sloterweg in westelijke richting Nieuwerkerk loopt. Ten noorden van het dorp ligt de 'Slootermeer' en aan de zuidkant de 'Nieuwe Meer'.

Kaart van de 'Binnen Polder van Sloten en het Middelvelt' van Cornelis Koel uit 1675 (Heinemeyer e.a., 1987 p. 18-19).

In de 18e eeuw kwam aan de Sloterweg tussen Sloten en de Overtoom een aantal buitenplaatsen tot stand. De buitenplaatsen waren van tuinen voorzien; de buitenplaats-terreinen als geheel bleven binnen het stramien van de oppstrekkende verkaveling.

Het Slotermeer werd in 1642 drooggelegd; het Haarlemmermeer breidde zich nog enkele eeuwen gestaag uit. De Topographische en Militaire Kaart laat zien dat Sloten rond 1850 vlak aan de rand van het meer lag. Inmiddels was de drooglegging begonnen; de Ringvaart en de Ringdijk staan op de kaart aangegeven. Ter hoogte van de Sloterweg ligt een brug over de vaart. Het westelijk vervolg van de Sloterweg, in de richting van het 'verdronken' dorp Nieuwerkerk, is als een onverharde weg zichtbaar aan de zuidkant van Ringvaart en Ringdijk (gedeeltelijk nog aanwezig in Badhoevedorp als Badhoevelaan - Stevinstraat).

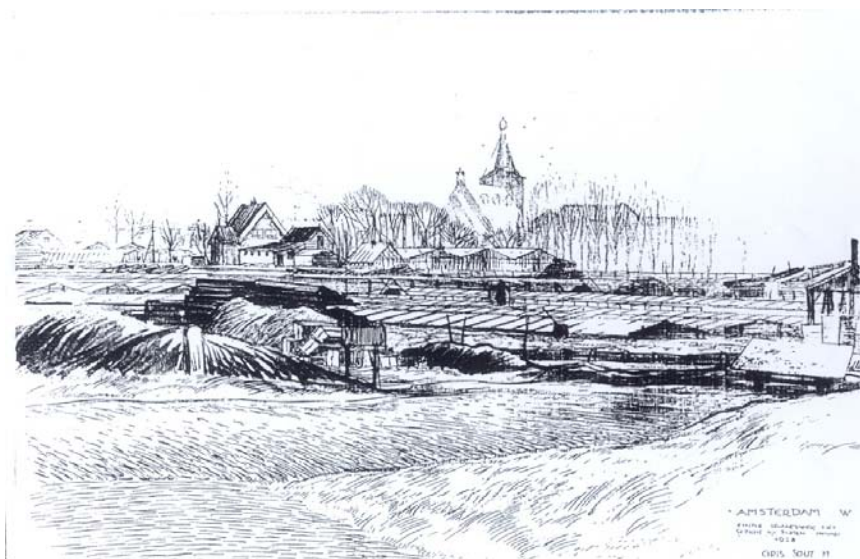
De Topographische en Militaire Kaart van rond 1850 laat zien dat Sloten vlak aan de rand van het Haarlemmermeer lag. De drooglegging is inmiddels begonnen

Het kaartbeeld maakt duidelijk dat Sloten midden 19e eeuw een klein dorp was op de kruising van de Sloterweg met de Osdorperweg. De bebouwing was geconcentreerd aan beide wegen. Aan de noord- en de zuidkant van de Sloterweg laat de kaart, ten oosten van de Osdorperweg, enkele korte, haaks op de weg staande steegjes zien. Aan de oostzijde lag het boerderijlint van de Sloterweg. De meeste boerderijen waren gesitueerd aan de noordzijde van de weg. Melkveehouderij was de belangrijkste bestaansbron; de melk werd dagelijks naar Amsterdam gebracht. Daarnaast was er 'warmoezerij': groenteteelt, eveneens gericht op de nabije stedelijke markt.

Rembrandt van Rijn, Gezicht op het dorp Sloten, midden 17e eeuw

Het Aardrijkskundig Woordenboek van Van der Aa uit 1847 beschrijft Sloten als een dorp 'midden in het geboomte'. Zo heeft Rembrandt Sloten twee eeuwen eerder ook afgebeeld, net als Chris Schut in 1958 nog steeds deed.

Chris Schut, Einde Louwesweg met gezicht op Sloten, 1958

De Sloterweg, bestraat in 1818, is in 1847 volgens Van der Aa aan beide zijden met bomen beplant en levert 'eene aangename wandeling op' (*van der Aa, 1847, p. 443*). Hoe klein Sloten was blijkt eveneens: de dorpskom telde slechts 35 huizen met zo'n 490 inwoners. De N.H.-kerk wordt omschreven als een 'zeer net en zindelijk gebouw, waarin echter niets bijzonders is te zien, zelfs geen orgel.' De bijbehorende pastorie is in 1846 opgeknapt. Ook het Diaconiehuis is een 'zeer net en zindelijk gebouw,' dat door de gemeente is ingericht als Algemeen Wees- en Armhuis, waarin zo'n 60 mensen leven (*idem, p. 444*). Vermoedelijk behoorde toen ook de tuin aan de overzijde van het gebouw al bij het weeshuis. (later dependance van het ouden-van-dagenhuis aan de Roetersstraat).

Na de drooglegging van de Haarlemmermeer in 1854 werd aan het westelijk einde van de Sloterweg een brug over de Ringvaart aangelegd. Even ten westen daarvan sloot een der noordoost - zuidwest gerichte lengtewegen van de nieuwe polder, eveneens Sloterweg genaamd, op de Ringvaart/Nieuwe Meerdijk aan. Bij de brug en de wegaansluiting ontstond Badhoevedorp.

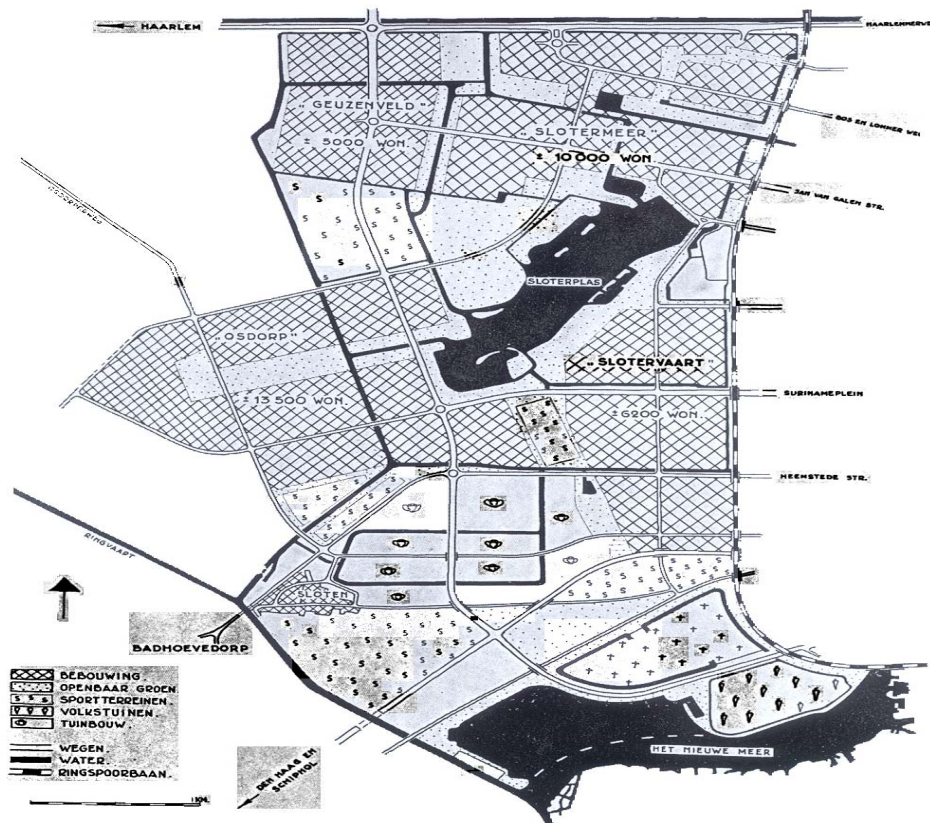
2.4 De periode 1850 - 1940

Verdere verdichting vond plaats in de periode 1850 - 1940, zowel door nieuwbouw als door uitbreiding aan en vergroting van bestaande panden. Het winkelbestand nam toe en een aantal bijzondere functies en voorzieningen vestigden zich in het dorp. Voor zowel bestaande als nieuwe functies werd nieuwbouw gerealiseerd. De huidige N.H.-kerk werd in 1861 naar ontwerp van P.J. Hamer gebouwd (Osdorperweg 28). In 1900 volgde de rooms-katholieke St. Pancratiuskerk aan de Sloterweg van de hand van J. Stuyt. Achter de kerk werd een verhoogd gelegen kerkhof ingericht met een eveneens hoger gelegen toegangspad. Bij het Dorpsplein werd een politiepost (nr. 1026) geplaatst. Ook het Wees- en Armhuis werd vernieuwd (1901). Aan het oostelijk einde van het dorp verrees een (nieuw) tolhuis (nr. 1191-1193).

Rond 1900 waren er in het dorp Sloten tientallen winkels en werkplaatsen en diverse cafés. De aanwezigheid van vooral de cafés hangt vermoedelijk samen met de drooglegging van het Haarlemmermeer, waarbij een groot aantal polderwerkers betrokken was. In structureel opzicht veranderde er weinig; er werden geen nieuwe straten aangelegd buiten de korte Akerpolderstraat tussen de Sloterweg en de Osdorperweg en de nog kortere Nieuwe Akerweg ten oosten van de Osdorperweg. Het bebouwingslint aan de Osdorperweg breidde zich uit door de bouw van arbeiderswoningen. Door de bouw van blokjes (rug-aan-rug)woningen haaks op de weg (nr. 40 e.v.) ontstonden hier, net als aan de Sloterweg, enkele ondiepe stegen. In 1913 telde het dorp 1902 inwoners, ten aanzien van 1846 met 490 inwoners een behoorlijke groei. De ligging wordt dan omschreven als anderhalf uur 'gaans' van Amsterdam en Sloterdijk.

2.5 Ontwikkeling na 1945

Het dorp Sloten viel binnen het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) van 1935: het gebied ten zuiden van de dorpskern was bedoeld voor industrie. Bij de gedeeltelijke herziening van het AUP in 1950, betreffende het gebied tussen de Nieuwe Meer en de tuinstad Slotermeer, werden de voor industrie bedoelde terreinen echter herbestemd als sportterreinen en openbaar groen. Ten noorden van de dorpskern werd woningbouw geprojecteerd, later echter tuinbouw. In 1953 werd aan de noordkant van de Sloterweg 80 ha. weidegebied ingericht voor tuinders die elders voor de stadsuitbreiding het veld moesten ruimen. Hiermee in verband werden de wegen Ditlaar en Vrije Geer en wat meer oostelijk de Louwesweg aangelegd.

Toegekende functies voor het gebied rond Sloten ca. 1950 (Tuinstad Slotermeer, p. 6).

In 1955 vond verdere wijziging plaats in het plan 'Omgeving dorp Sloten'. Een rioolwaterzuivering, sportterreinen, volks- en schoolwerktuinen werden als functies toegevoegd. Dit plan werd, op de rioolzuivering na, gerealiseerd. Het agrarische gebied tussen het dorp en de Ringvaart veranderde hierdoor in stedelijke groen- en sportvoorzieningen, met name volkstuinten en sportvelden. Binnen het volkstuintencomplex (Verenigde Amateur Tuinders, Eigen Hof) bleef een deel van het oude slotenpatroon bewaard.

In 1957 vond een laatste planherziening plaats, waarin de tracés van de (nieuwe) Slotervaart en de Plesmanlaan werden geprojecteerd en langs de Plesmanlaan bedrijvigheid werd voorzien. De Slotervaart is volgens plan aangelegd, met sluisen iets ten noorden van de dorpskern (Akersluis, in het belendende huis is een gevelsteen opgenomen van het vroegere raadhuis in Sloterdijk), de Plesmanlaan gedeeltelijk. De oude Slotervaart verdween met de aanleg van de Plesmanlaan en de bouw van Slotervaart. Om het bedrijfsterrein bereikbaar te maken werd, vooruitlopend op de doortrekking van de Plesmanlaan, de parallelweg Langsom aangelegd. Het bedrijfsterrein is vervolgens tussen de Osdorperweg in het noorden en de Sloterweg in het zuiden tot ontwikkeling gekomen. De aanleg van de Slotervaart en de Plesmanlaan/Langsom betekenden een doorsnijding van de Osdorperweg.

Rond 1995 werd aan de Osdorperweg tussen Vrije Geer en Langsom een woonwijk gebouwd. Wat eerder was in het dorp ten zuiden van de Sloterweg, achter de bestaande bebouwing ter hoogte van nr. 1225, een aantal nieuwbouwwoningen verrezen. In de jaren '90 werden 14 woningen aan de Gerrit van der Puijstraat gebouwd tussen Sloterweg en Ringvaartdijk. Het was aanvankelijk de bedoeling hier 60 woningen te bouwen. De oostkant van de Sloterweg, richting Schinkel, verdween bij de aanleg van de ringweg (A4/Nieuwe Haagseweg) en sportpark Riekerhaven. De weg loopt nu aan de oostkant tegen de Johan Huizingalaan aan.

Tot ver in de 20ste eeuw bleef de landelijke context van Sloten min of meer intact. Aan de zuidkant van de Sloterweg lagen al geruime tijd sportvelden en volkstuinten, aan de noordkant lag behalve het wijkje uit de jaren '80 aan de Osdorperweg tussen Vrije Geer en Langsom het genoemde glastuinbouwgebied. Dit maakte in de jaren '90 plaats voor de wijk Nieuw Sloten met ruim 4800 woningen (stadsdeel Slotervaart-Overtoomseveld). Daarna volgden de Middelveldsche Akerpolder ten noordwesten van het dorp met zo'n 3200 woningen (De Aker). De omgeving van het dorp, buiten de Vrije Geer/Ditlaar, is daardoor nu grotendeels ingenomen door stedelijke functies.

Binnen de eigenlijke oude kern vond enige kleinschalige dynamiek plaats. Rond 1950 ontstond het Dorpsplein door de sloop van twee 17e-eeuwse woningen, waaronder het Rechthuis annex herberg (nr. 1030). Begin 20e eeuw deed het gebouw dienst als café met speeltuin. Kort na 1991 is het plein heringericht. De dorpspomp, voorheen naast het politieposthuisje, werd op het plein geplaatst. Betrekkelijk grootschalig in verhouding tot de overige bebouwing was de uitbreiding van het scholencomplex achter en ten westen van de R.K-kerk. Een recente toevoeging aan het westelijk einde van Sloten is de Molen van Sloten (Akersluis 10). De poldermolen, gedeeltelijk nieuwbouw en gedeeltelijk herbouw van een oudere molen uit de Watergraafsmeer, is in bedrijf. De molen en het naastgelegen restaurant trekken steeds meer bezoekers.

3 Huidige ruimtelijke karakteristiek

3.1 Hoofdstructuur

Het dorp Sloten bestaat uit een bebouwingslint, dat in de kern verdicht is, en waarvan de bebouwing aan beide uiteinden verder uit elkaar staat. De ruggengraat van dit lint wordt gevormd door de Sloterweg, de oorspronkelijke ontginningsbasis. Het kruispunt Sloterweg - Osdorperweg vormt nog steeds het hart van het dorp. Oostelijk van het dorp is de Sloterweg een boerderijlint met woonbebouwing ertussen, en aan de westkant eindigt het dorp abrupt op de samenkomst van de Slotervaart en Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder. De Osdorperweg loopt naar het noorden en wordt doorsneden door de Slotervaart en het Langsom.

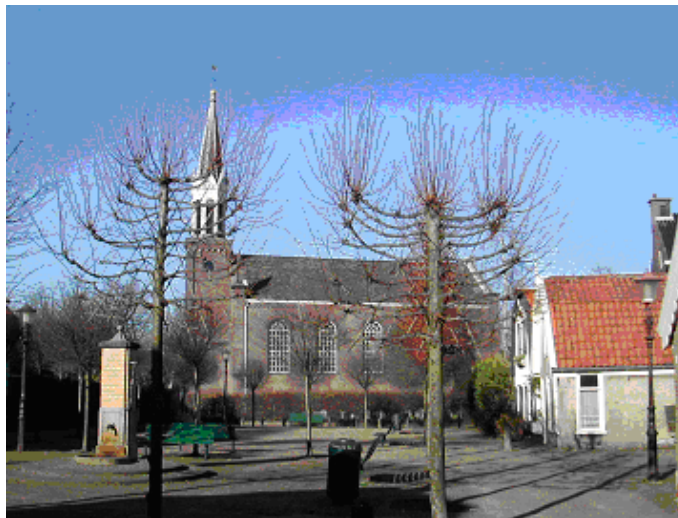

Sloterweg, de dorpskern

Opvallend aan het straten- en bebouwingspatroon binnen het dorp is dat de Sloterweg aan de noordkant een aantal zijwegen heeft (Osdorperweg, Akerpolderstraat, Slimmeweg, Langsom, Ditlaar) en aan de zuidkant alleen een stuk of tien stegen. Deze stegen zijn daardoor zeer bepalend voor het beeld van Sloten. Ze geven zicht op het achterliggende lagere groene gebied, maken ervaarbaar dat het in feite gaat om een wat hoger gelegen dorp in een landelijke omgeving. Recentelijk zijn aan het eind van een aantal stegen woonhuizen neergezet.

3.2 Openbare ruimte en groen

De openbare ruimte in de dorpskern van Sloten bestaat in de eerste plaats uit de smalle, rechte lijn van de Sloterweg en de zijstraten daarvan. Het nieuw ingerichte Dorpsplein met zicht op de NH kerk en het voorplein van de RK kerk vallen daarin erg op, net als de al genoemde stegen. Bijzondere elementen zijn de cirkelvormige, verhoogd gelegen begraafplaats rond de NH kerk met de weg eromheen, en het voorplein voor de RK kerk en de- eveneens verhoogde - begraafplaats erachter, bereikbaar via een poortje en een pad met leilinden erlangs.

NH kerk met Dorpsplein ervoor

Wat tenslotte opvalt is de in formele stijl aangelegde tuin aan de Akerpolderstraat. De tuin behoorde vroeger bij het aan de overkant van de weg gelegen Wees- en Armenhuis.

3.3 Water

Kavelsloten/wegsloten

Kavelsloten en wegsloten structureerden ooit het gebied. Langs de Sloter- en Osdorperweg zijn restanten van de oorspronkelijke sloten te vinden, met name aan de uiteinden van het dorp. Het volkstuintencomplex wordt geheel door water omgeven en ook binnen het complex loopt een uitgebreid stelsel van vrij brede sloten. Een deel hiervan gaat terug op de oorspronkelijke agrarische kavelsloten. (zie kaart Historisch-ruimtelijke hoofdstructuur, p. 49)

Op foto's uit de jaren '30 van het oostelijk deel van de Sloterweg zijn geen wegsloten te zien; als ze er al geweest zijn dan waren ze toen al gedempt.

Wegslot voor Sloterweg 1181-1187

Restant van stelsel van kavelsloten naast Osdorperweg 130

Wetering

Zuidelijk en parallel aan de Sloterweg loopt een brede wetering, behalve bij de steeg die nu toegang geeft tot het volkstuintencomplex. Deze wetering behoort niet bij de historische watergangen, maar is aangelegd bij de totstandkoming van de volkstuinten. Wel is de wetering, feitelijk de grens tussen dorp en buitengebied, zeer bepalend voor het beeld.

Slootjes in het volkstuintencomplex

Wetering

Kerksloot

De Kerksloot is het restant van de vroegere verbinding met de Slotervaart, de waterweg naar Amsterdam. Het was een vaarsloot, een verbreed polderwater.

Van de extreem brede Kerksloot is nog een groot deel terug te vinden in het weilandje ten noorden van het dorp en in het verlengde daarvan, aan de overkant van de Ditlaar.

Ringvaart en Slotervaart

De Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder, gegraven voor de drooglegging rond 1850, speelt waterstaatkundig uiteraard nog steeds een belangrijke rol. De Ringvaart manifesteert zich heel duidelijk, aan het westelijk eind van het dorp waar de brug is. De Ringvaart is intact. De Slotervaart komt samen met de Ringvaart bij deze zelfde brug en bij de molen van Sloten. Om het niveauverschil tussen beide waterwegen te overbruggen is de Akersluis aangelegd. Zowel in de Ringvaart als in de Slotervaart liggen veel woonboten.

3.4 Stegen

Foto's uit de jaren '50 laten stegen zien, soms uitkijkend op bomen, soms op een nog open weidegebied, met Ringvaartbebouwing op de achtergrond. Er staan houten schuren langs, gemetselde bedrijfs- of opslagpandjes en soms een rijtje kleine woningen. De bebouwing hoorde (en hoort nog steeds) in principe bij het op de kop van de kavel, aan de Sloterweg, gelegen pand. Meestal waren dat boerderijen of andere bedrijven die opslagruimte nodig hadden of woonruimte voor hun werknemers. De woonfunctie is steeds verder toegenomen ten koste van de bedrijvigheid, waardoor steeds meer woonhuizen aan de stegen worden gebouwd.

Steeg dwars op de Sloterweg, naast nr. 1337(1953)

Steeg dwars op de Sloterweg tussen nrs. 1251 en 1249, Gezien richting de Riekerpolder, foto uit 1953

De stegen lopen altijd naar achteren af, het maaiveldniveau kan wel twee meter verschillen. Zij zijn doorgaans twee tot drie meter breed. Niet alleen nemen bouwvolume en bouwhoogte aan de stegen toe, ook wordt de bebouwing soms zo geplaatst dat de zichtlijn wordt dichtgezet. Bovendien wordt de steeg soms verbreed ten behoeve van het verkeer. Voor de parkeerplaats voor de volkstuinten (Bakhuizenstraat) is dit gebeurd; bovendien is de wetering hier overkluisd.

Steeg tussen Sloterweg 1193 en 1195;
zicht op groen

Steeg tussen Sloterweg 1149 en 1151; lage houten schutting
met groen erachter

Steeg, oplopend naar de Sloterweg toe

3.5 Rooilijnen, voortuinen, erfafscheidingen

De bebouwing in de kern van het dorp staat in een vrij rechte rooilijn en vrijwel direct aan de straat. Incidenteel verspringt de rooilijn, maar wordt dan voortgezet als erfafscheiding van het voortuintje of voorerf. Wat verder uit de kern, vooral naar de westkant van het dorp, komt dat steeds meer voor. Voortuinen en erven zijn daar eerder regel dan uitzondering. Nog iets verder weg, langs zowel Osdorperweg als de oostzijde van de Sloterweg, liggen voor de bebouwing een wegsloot en een voortuin. Voortuin, de bomen en groen erin en de erfafscheiding maken dan visueel deel uit van de straat- of wegruimte.

Met name de erfafscheidingen spelen een belangrijke rol in het structureren van de straatruimte, omdat ze dienen als voortzetting van de rooilijn. Foto's uit de jaren '50 laten de oorspronkelijke situatie duidelijk zien: alle panden hebben een erfafscheiding, bestaande uit een houten of ijzeren hek, of uit een haag. Ook langs de sloot rond de huidige speeltuin en die in het verlengde lag toen een haag, waardoor straat en erven duidelijk zijn gescheiden. Tegenwoordig zijn hier nogal wat gaten in gevallen, waarbij voorerf en afscheiding vooral plaats hebben gemaakt voor verharding als parkeerplaats.

Voortuinen met erfafscheiding aan de Sloterweg; daarachter is de tuin verhard als parkeerplaats

Verharding in voortuinen en erven; houten hek geeft de rooilijn aan

Klein, verhard voorerf met houten hek

3.6 Monumentale bomen

Een aantal verschillende soorten bomen is als Monumentale bomen op kaart gezet, te weten kastanjes, beuken, leilinden, een haagbeukenhaag, een plataan en knotwilgen. Bij de kastanjes gaat het om twee exemplaren voor de NH kerk en een in de voortuin van de dokterswoning Sloterweg 1301. Een enorme beuk staat achter de NH pastorie, Osdorperweg 24, en twee wat kleinere exemplaren staan voor Sloterweg 1252. Leilinden staan langs het pad achter de RK kerk naar de begraafplaats en voor de zijgevel van Akerstein, Sloterweg 1291.

De leilindes voor de voormalige boerderij Sloterweg 1251-1253 zijn jonge exemplaren (ter vervanging van veel oudere) en daarom, net als die op het Dorpsplein ertegenover niet monumentaal te noemen, maar toch wel op kaart gezet. De haagbeukenhaag ligt in een cirkelvorm rondom de begraafplaats en is uiterst belangrijk als structuurversterker. Langs de rand van een van de weinige overgebleven sloten, rond de speeltuin, staat een rij knotwilgen die, vanwege de referentie aan het voormalige landelijk karakter ook op kaart zijn gezet. Voor de RK kerk tenslotte, staat een oude plataan.

In de publicatie Waardevolle bomen in Amsterdam uit 1993 wordt de groep Hollandse lindes bij de RK kerk aangegeven, evenals de twee beuken voor Sloterweg 1252.

Monumentale beuk achter de NH pastorie

Linden bij de RK kerk

3.7 Zichtlijnen

De zichtlijnen van buitenaf op het dorp Sloten en de zichtlijnen van binnen het dorp naar buiten zijn van het grootste belang voor het zichtbaar en beleefbaar houden van Sloten als een afzonderlijk dorp. Van buitenaf is het dorp vanaf de Sloterweg zichtbaar, vanaf de Ringvaart, vanaf de noordelijk van het dorp gelegen Slimmeweg-Vrije Geer-Ditlaar, en vanuit volkstuinten en sportvelden ten zuiden van het dorp. Oriëntatiepunten zijn dan vooral beide kerktorens en de molen.

Zicht vanaf de Sloterweg op het groene gebied erachter

3.8 Hoogteverschillen in het maaiveld

De 'terp' van de NH kerk is het meest in het oog springende hoogteverschil in het maaiveld. De begraafplaats rond de kerk wordt omgeven door een haagbeuk. De weg loopt daar in een cirkel omheen, waardoor het hoogteverschil aan alle kanten te ervaren is. Bij de eveneens verhoogd gelegen begraafplaats bij de katholieke kerk is dat veel minder het geval. Het andere opvallende hoogteverschil is dat tussen de Sloterweg en het omliggende polderland. De stegen haaks op de Sloterweg lopen daarom duidelijk naar beneden.

De 'terp' van de NH kerk

4 Bebouwing dorp Sloten

4.1 Beschrijving

De bebouwing in de kern van het dorp Sloten is vrijwel aaneengesloten en staat direct langs de Sloterweg en de Osdorperweg en langs een paar zijstraten.

Sloterweg aan de rand van de kern; vrijstaande bebouwing

Aan de uiteinden van het dorp staat de bebouwing verder uit elkaar en gaan voor- en tussentuinen een grotere rol spelen. De panden zijn een of twee bouwlagen hoog en hebben vrijwel altijd een kap.

Osdorperweg; aaneengesloten bebouwing

Meestal staat de nok daarvan haaks op de weg, en soms parallel. Het gaat om middenstandswoningen, soms met een (voormalige) winkel erbij, kleine rijtjes arbeiderswoningen, enkele (voormalige) boerderijen, en enkele herenhuizen of

pastorieën. Deze bebouwing is kleinschalig. Alleen bijzondere bebouwing als de kerken, het weeshuis, de molen en de school is hoger en groter.

Het gaat meestal om individuele panden met een eigen hoogte, breedte en verschijningsvorm. Wel is de onderlinge overeenkomst in bouwhoogte, materiaalgebruik en verschijningsvorm redelijk groot. Het gaat dus om een reeks individuele panden als kralen aan een ketting: onderling verschillend, maar wel deel uitmakend van een geheel.

De bebouwing is altijd georiënteerd op de straat. De meeste huizen zijn opgetrokken van baksteen en hebben een kap (zadel- of schilddak) met gebakken rode of grijze pannen. Een aantal panden is (wit)gestuct of witgeschilderd.

Woonhuis, karakteristiek voor het dorp Sloten

De meeste panden hebben een voordeur in de voorgevel, staande ramen en een topgevel met windveren langs de dakrand. Ritmering in de gevels bestaat uit de gevelopeningen, de roedeverdeling daarin en de negge. De panden hebben vlakke gevels; uitkragende balkons, portico's en dergelijke ontbreken. Alleen enkele woonhuizen of winkels uit het begin van de 20e eeuw zijn van erkers voorzien. De zijgevels zijn duidelijk als zijgevel behandeld: meer blinde muur, weinig vensters en deuren, geen versieringen. De panden zijn eenvoudig van vormgeving; decoraties zijn beperkt tot gesneden windveren en makelaars, deurroosters, glas-in-lood ramen en muurankers. Het historisch bebouwingsbeeld overheerst.

Veel bebouwing dateert uit het eind van de 19e eeuw. Er zijn echter ook oudere panden te vinden zoals de boerderij Sloterweg 1251-1253 en het woonhuis met de klokgevel Sloterweg 1261. Vermoedelijk heeft een aantal panden een oudere oorsprong, maar zij zijn, vanwege latere wijzigingen, moeilijk als zodanig te herkennen. Een voorbeeld zou - getuige de hoofdvorm van het gebouw met zeer steile kap - heel goed het tot garage verbouwde pand Sloterweg 1260 kunnen zijn.

NH pastorie, één van de rijkst versierde gebouwen van het dorp

Op een aantal plaatsen is nieuwbouw verschenen. Aan beide uiteinden van het dorp aan de Sloterweg is bedrijfsbebouwing verrezen. Langs en aan het eind van sommige stegen is nieuw gebouwd, evenals op de hoek van Sloterweg en Akerpolderstraat. Langs de Osdorperweg tenslotte zijn grotere woongebouwen verrezen. Tot nog toe zijn dit echter incidenten.

Nieuwbouw op de hoek Sloterweg-Akerpoldersloot

Nieuwbouw "Herenhuys" aan de Osdorperweg

4.2 Historisch bebouwingsbeeld

Foto's van het dorp van voor en vlak na de Tweede Wereldoorlog laten bebouwing zien die geheel bestaat uit baksteen en een enkel grijs of wit gestuct gebouw (dokterswoning, Akerstein). Vrijwel alle panden hebben een pannenkop. Vermoedelijk oudere panden hebben een opvallend hoge steile kap. (bv. Sloterweg 1247 en 1269). De bebouwing is eenvoudig, weinig pretentief en vrij landelijk van karakter.

Wat opvalt is het grote aantal bedrijfsgebouwen en winkels, soms in gewone woonhuizen (blijkens de opschriften en reclameborden) maar vaker in winkel- en bedrijfspanden met etalages en grote deuren. Winkels zijn sindsdien geheel verdwenen en bedrijvigheid binnen het dorp is minimaal. Wel zijn veel van de oorspronkelijke winkel- en bedrijfspanden nog als zodanig herkenbaar.

De Sloterweg in 1962; grote diversiteit in vorm, materiaal en kapvorm van de panden

De Sloterweg bij de NH kerk in 1967; rechts 17e-eeuwse boerderij

Historisch beeldmateriaal laat ook de belangrijke rol zien van van de erfafscheidingen, vooral aan de uiteinden van het dorp waar meer voor- en zijtuinen zijn. Hekken en hagen zetten de rooilijn door. Bovendien is te zien hoezeer de stegen de relatie met het open achterland legden.

De Sloterweg in 1967; veel hagen en hekken

Sloterweg in 1953; één doorlopende erfafscheiding bestaande uit hagen en hekken

4.3 Bebouwingstypologie

In het huidige dorp Sloten staan allerlei soorten gebouwen, van woonhuizen tot kerken, van boerderijen tot schuurtjes en van modernebedrijfsbebouwing en kantoren tot een molen. Veel van die typen gebouwen komen door het hele land in een vergelijkbare vorm voor, andere zijn veeleer karakteristiek voor Sloten en de geschiedenis van het dorp en dus van cultuurhistorische betekenis. Van elk van die karakteristieke bebouwingstypen zijn er wel enkele bewaard gebleven, soms gaaf en soms nauwelijks herkenbaar. Het gaat vooral om boerderijen, winkelpanden en werkplaatsen, arbeiderswoningen en schuren en stallen.

boerderijen

Boerderijen zijn uiteraard de oorspronkelijke bebouwing van Sloten en het omringende gebied. Tussen de historische boerderijen zijn geleidelijk woonhuizen en winkels verzezen. Langs de Sloterweg en de Osdorperweg buiten de dorpskom staan uiteraard meer boerderijen, maar ook in het dorp zelf zijn er nog enkele duidelijk als zodanig herkenbaar. Een daarvan is nog in bedrijf en met bijgebouwen markant gelegen aan de rand van het oude dorp. Het gaat om de boerderij Welgelegen aan Osdorperweg 70-72, bestaand uit een woonhuis en een schuin daarnaast gelegen stolp. Het complex dateert uit 1876 is als potentieel gemeentelijk monument op de ordenkaart gezet.

Boerderij Welgelegen, Osdorperweg 70-72

Midden in het dorp staat de van oorsprong 17e eeuwse boerderij Sloterweg 1251-1253. Het woongedeelte is onderkelderd en heeft grote muurankers. Aan de linkerkant heeft het een aanbouw van latere datum. Het pand staat op de gemeentelijke monumentenlijst. Aan de Sloterweg 1293 staat een geheel tot woonhuis verbouwde boerderij met een tegen de achtergevel gebouwd hooihuis. Het pand is duidelijk herkenbaar als voormalige boerderij, net als het iets verderop gelegen Akerstein (Sloterweg 1291), een boerderij met een groot voorhuis en een klein aangebouwd bedrijfsgedeelte.

Sommige boerderijen zijn dusdanig verbouwd dat ze als zodanig vrijwel onherkenbaar zijn, bv. Sloterweg 1269, waar nu een garagebedrijf is gevestigd. Alleen in de hoofdvorm met steile kap is nog een oude boerderij te herkennen. Hetzelfde geldt voor het onder betimmeringen bedolven pand Sloterweg 1337, van oorsprong een schuur of stal.

winkelpanden en werkplaatsen

Rond 1900 waren in Sloten onder meer gevestigd: een bakkerij, loodgieter/dakdekkersbedrijf, hoefsmederij, slagerij, groentenwinkel, melkhandel, kruidenier, tabakswinkel, ijzerwarenhandel, smederij, kapper, timmermanswerkplaats en diverse cafés. In de jaren 1940-1950 stonden er in het dorp maar liefst 50 winkels en buurtgerichte bedrijven (Sloter Courant juli 1987, 9e jrg. nr. 438)

Winkelpui van voormalige kruidenierswinkel (1928), Sloterweg 1210

Bedrijven zijn er nu nauwelijks meer en alle winkels zijn verdwenen. Alleen twee café-restaurants zijn gebleven en zelfs uitgebreid. Van de winkels zijn nog enkele puien min meer meer intact. De fraaiste is die van de voormalige kruidenierswinkel Sloterweg 1210, na een brand in 1928 weer opgebouwd. De gebogen etalageruiten bestaan voor een deel uit kleine glas-in-lood ruitjes. Het buurpand (nr. 1208) is minder fraai, maar ook goed als winkelpand herkenbaar. De etalage van de 'vleeschhouwer' (Sloterweg 1233) is ook goed herkenbaar, mede dank zij het fraaie opschrift. Wel is de roedeverdeling verdwenen. Ook de erkervormige etalages van Sloterweg 1347, eveneens een voormalige winkel, zijn weliswaar gemoderniseerd, maar wellicht onder de betimmering nog bewaard. Het pand Sloterweg 1257, vroeger de smederij, heeft nog de 19de eeuwse hoge pui van een bedrijfspand, waar echter op rigoreuze wijze een nieuwe invulling in is gezet.

arbeiderswoningen

Heel typerend voor Sloten zijn de vele, in een rijtje (en soms rug aan rug) onder een groot zadeldak gelegen arbeiderswoningen, waarin de arbeiders van nabijgelegen boerderijen woonden, evenals ambachtslieden. Vrijwel altijd ligt het rijtje aan een steeg, haaks op de straat, zoals bv. Sloterweg 1267A-C, een rijtje gemeentelijke monumenten. Inmiddels zijn deze panden fors aangepakt.

Osdorperweg 40-66, arbeiderswoningen, toegankelijk via deuren in de vrijliggende langsgevel en in de gevel aan de smalle, tussengelegen steeg

Heel aardig zijn beide, haaks op de weg staande, rijtjes arbeiderswoningen Osdorperweg 40-66, waarbij beide langsgevels van iedere rij nog toegangsdeuren hebben naar de woningen. De scheidingswand tussen de woningen volgt dus de noklijn; het gaat om een soort rug-aan-rug woningen. Deze panden zijn als potentiële gemeentelijke monumenten op kaart gezet. Verder staan aan vrijwel alle stegen een of meer arbeiderswoningen, en dus achter het eigenlijke hoofdgebouw aan de Sloterweg. Alleen de huisjes Sloterweg nrs. 1237-1241 zijn arbeiderswoningen die in de rooilijn staan, direct aan de weg.

schuren en stallen

Typerend voor Sloten als agrarisch dorp zijn de nog bestaande schuren, stallen en opslaggebouwen, waarvan sommige in hout. Het meest in het oog springt de met de voorgevel aan de Sloterweg (nr. 1219) gelegen houten schuur die hoort bij bouwbedrijf Jonk. Het pand zelf is weliswaar vernieuwd, maar is toch - mede vanwege zijn ligging - bepalend voor het beeld.

Houten bedrijfspandje, Sloterweg 1219

Informele opslagbebouwing achter de Sloterweg

Aan alle stegen staan, meestal verder naar achteren, schuren en stallen, gemetseld met stalraampjes, gestuct, van hout of in modernere materialen. Sommige zijn solide gebouwd, andere in elkaar geflanst, maar gezamenlijk vormen ze wel een informele, niet al te hoge, overgang naar het buitengebied. Enkele panden hebben op de ordekaart een waardering gekregen. Het is uiteraard dit soort bebouwing die binnenkort sterk onder druk komt te staan.

Houten schuren op het achtererf worden door nieuwbouw vervangen

Veldwachterswoning

uitzonderlijke bouwtypes: poortjes en de veldwachterswoning

Een uitzonderlijk bouwtype in Sloten is het poortje, feitelijk een houten afsluiting van een steeg. Er staan er twee op de gemeentelijke monumentenlijst: Akerpolderstraat 4 en Sloterweg tussen 1214 en 1216. Enig in zijn soort is de veldwachterswoning (Dorpsplein 1) met ingebouwde cel.

5 Een kleine atlas van Sloten: karakteristieken, kwaliteiten en waardebepaling

5.1 Kenmerkenkaarten en waarderingskaarten

In de hierboven staande tekst is de ontwikkeling van het dorp Sloten vanaf zijn ontstaan beschreven en worden de belangrijkste factoren genoemd die het unieke karakter van Sloten binnen de Amsterdamse gemeentegrens hebben bepaald. Wanneer het behoud van dat karakter gewenst is, zijn drie principes bij toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen richting gevend. Alle voor het dorpskarakter belangrijke elementen zijn hieraan gerelateerd of dragen aan de ervaring ervan bij:

1. De instandhouding van het silhouet van het dorp en deikbaarheid daarvan vanuit de directe omgeving
2. De structuur van het dorp met de Sloterweg als hoofdadere, de kruising met de Osdorperweg als kern en de daarop uitkomende stegen en gangen
3. De verkavelingsrichting van de bebouwing is aan de Sloterweg overwegend noord-zuid, haaks of in een hoek, en aan de Osdorperweg oost-west georiënteerd

Aan de hand van een visuele samenvatting in kaarten is de wording van het dorp vanaf 1832, toen er in Sloten echt sprake was van een dorpskom, goed af te lezen. De verschillende fases in de geschiedenis van het dorp zijn op dezelfde manier getekend en op dezelfde schaal weergegeven, hetgeen een onderlinge vergelijking vergemakkelijkt.

Alle structurende principes zijn vanaf die periode rond 1800 al aanwezig: de structuur van de Sloterweg met verdichting van bebouwing rond de kruising Sloterweg-Osdorperweg, het silhouet en de verkavelingsrichting van de bebouwing. In de loop van de 19de en 20ste eeuw krijgt de Hervormde Kerk als een dominante in het silhouet gezelschap van de R.K. Kerk en de verhoogde begraafplaats en krijgen de stegen en gangen met name aan de zuidzijde steeds duidelijker vorm. Dat het bij de Sloterweg vanouds om een ontginningsas gaat en dus om een dijk is nog duidelijk ervaarbaar aan de helling in het wegdek van de stegen aan de zuidzijde. Zichtlijnen vanuit het dorp naar het achterland leggen een verbinding met de directe omgeving. De open gebieden rondom het dorp – het weilandje de Vrije Geer en het groengebied tussen boerderij Welgelegen en de begraafplaats aan de noordzijde - houden het silhouet van het dorp ervaarbaar. Vanuit het zuiden wordt het zicht echter bemoeilijkt vanaf de terreinen van de beide volkstuintenparken door de beplanting. Alleen over de noord-zuid lopende paden opent het zicht zich her en der op het dorp als geheel en op een van de beide kerktorens. En ook vanaf de sportvelden ten zuidwesten van het dorp is het vaak moeilijk iets van het

dorpsbeeld waar te nemen. Vanaf de Sloterweg gezien word het zicht via de stegen naar het achterland bedreigd door de toenemende hoogte en omvang van schuren en andere opstallen achter de woonbebouwing. De historische waterlopen zijn deels nog aanwezig, al worden deze vooral aan de noordzijde onderbroken door enkele wegen. De komst van het volkstuintenpark aan de zuidzijde heeft juist weer gezorgd voor een aanvulling op de waterstructuur aan de zuidzijde, fragmenten van historische waterlopen zijn in het park nog wel te vinden.

De kenmerkenkaarten

Tot de kenmerkenkaarten behoren een kaart met de historisch-ruimtelijke hoofdstructuur, een kaart waarop het beeldbepalend groen en de monumentale bomen zijn aangegeven, de waterkaart en de architectuurordekaart. Zij brengen gezamenlijk de belangrijkste componenten van Sloten als dorp in historisch-stedenbouwkundig en historisch-geografisch opzicht in beeld. De architectuurordekaart (zie waardekaarten) laat niet alleen een waardering zien van de historische bebouwing, maar geeft ook aan welke gebouwen van voor de oorlog dateren (gekleurd), en welke gebouwen van daarna (grijs).

De waarderingskaarten

De cultuur-historische kenmerken van het dorp Sloten zijn gebruikt als basis voor de waarderingskaart gebieden en de hoogtezonekaart. Zij benoemen de structuurbepalende gebieden in het dorp en in zijn directe omgeving en verbeelden welke betekenis deze hebben voor het karakter van het dorp. De begrenzing van de gewaardeerde gebieden op beide kaarten is gebaseerd op een perceelsgewijs onderzoek naar de structuur en bebouwing van de kavels waarop het dorp is gebouwd. Bij de waardebepaling is uitgegaan van het ervaarbaar houden van de belangrijkste kenmerken van het dorp.

Nadrukkelijk moet gesteld worden dat deze kaarten alleen visualiseren wat historisch-geografisch, stedenbouwkundig en architectuurhistorisch van waarde is. De huidige toestand van het dorp is het uitgangspunt. De begrenzing van de vlakken zijn indicatief. De kaarten leggen geen beeld vast van de gewenste toekomst van het dorp. Dat is de functie van een nog op te stellen visie.

Op de *architectuurordekaart* is een waardering opgesteld volgens het gecombineerde Orde- en Zonestelsel zoals dat is ontwikkeld voor de Gordel '20 - '40. Het systeem is toepasbaar gebleken in andersoortige gebieden, zoals de Bellamybuurt, en ook buiten Amsterdam. Bij de waardering van de 19e-eeuwse Ring is de formulering nog eenmaal aangepast.

Hoewel het bij een ordekaart vooral om een esthetische, en niet om een cultuurhistorische waardering van de bebouwing gaat, heeft het belang van bepaalde bebouwingstypen voor de geschiedenis van het dorp Sloten mede een rol gespeeld. Wanneer boerderijen, arbeiderswoningen, winkelpanden en bedrijfsbebouwing nog duidelijk als zodanig te herkennen zijn, komt dat in de waardering tot uiting. Het 'dorpse' karakter van Sloten en het dorp als kern met winkels en bedrijvigheid voor een groot omliggend gebied hebben als uitgangspunt gediend.

5.1.1 De ontwikkeling van de verkavelingsstructuur van Sloten

1832

Structuur

Het dorp Sloten dateert uit de 12de eeuw. De ruggengraat van het dorp is de Sloterweg, een dijk die als basis van de veenontginning diende. De dorpskom rond de kruising met de Osdorperweg bestond in 1847 uit ongeveer 35 huizen. Aan de zuidzijde is al een begin van de vorming van de voor het dorp kenmerkende stegen zichtbaar.

De kavels komen samen in de punt van het vroegere Slotermeer, waardoor gerende percelen ontstonden. De boerderijen en de tuinderhuisjes bevinden zich op de koppen van de kavels en worden zo direct ontsloten vanaf de weg. Ten noorden van de Sloterweg worden deze boerderijen op huisterpen gebouwd.

Relatie met omgeving

De hervormde kerk is op een terp gebouwd. Het dorp laat daarom een opbouw in hoogte zien vanuit het open land naar de kern van het dorp. De Kerksloot vormt de verbinding tussen dorpskom en Slotervaart en loopt rond de terp van de kerk door tot aan de Osdorperweg. Aan de zuidkant van de Sloterweg lopen enkele brede sloten door tot de Molenwatering. Omdat de bebouwing nog zeer verspreid staat langs de beide wegen, dringt het landschap aan beide zijden het dorp binnen.

c.1890

Structuur

Rond 1880 is de bebouwing vooral aan de westzijde van het dorp toegenomen. Voor de oude hervormde kerk komt in 1861 een nieuwe in de plaats.

De uitbreiding van huizen en boerderijen in de vorm van allerlei stallen en schuren vindt naast of achter het woongedeelte plaats, in de lengterichting van het kavel. Woonhuizen komen zo achter elkaar gebouwd te liggen met een voordeur aan een steeg. De stegen leiden naar het achtererf of naar het achterland. Ze hebben nog geen duidelijke vorm.

Relatie met omgeving

Omdat de dorpskern nog vrij klein is, is het achterland aan de noord- en zuidzijde uitgestrekt. De waterlopenstructuur is sinds 1832 nog vrijwel onveranderd.

1921

Structuur

In 1921 wordt de gemeente Sloten geannexeerd door Amsterdam. In 1900 heeft de katholieke gemeenschap ten noorden van de Sloterweg en aan de oostkant van de dorpskern een RK Kerk gebouwd, met een verhoogd kerkhof daarachter. Er zijn nu ook twee schoolgebouwen aanwezig, via een brede steeg vanaf de Sloterweg toegankelijk. De Akerpolderstraat en Nieuwe Akerweg zijn inmiddels aangelegd en langs de Osdorperweg groeit het bebouwingslint verder uit met onder meer arbeiderswoningen. Tussen de twee loodrecht op de weg geplaatste blokjes loopt een steeg.

Aan de oostzijde, ten zuiden van de Sloterweg is nu meer bebouwing te vinden waardoor de steegjes duidelijker vorm hebben gekregen. Uitbreidingen vinden plaats in de verkavelingsrichting van de percelen. Staan deze er dwars op, zoals bij de boerderijen buiten het dorp, dan gaat het om schuren en stallen van 1 laag hoog.

Relatie met de omgeving

Door de komst van het verhoogde kerkhof ontstaan twee hoogteaccenten in het dorp die bepalend zijn voor het silhouet. Het dorp ligt nog vrij in het landschap en heeft slechts door een smalle brug verbinding met de Haarlemmermeerpolder.

1952

Structuur

Tot 1952 verandert er niet veel aan de structuur en de bebouwing van Sloten. Dat verklaart waarom er veel negentiende-eeuwse architectuur en maar weinig bebouwing uit het interbellum is te vinden. Buiten de dorpskern verschijnen in de jaren '20-'40 wel villa's die vaak op een verhoogd maaiveld zijn geplaatst. In 1950 ontstaat een open ruimte in het centrum van het dorp door sloop van twee 17de-eeuwse woningen. Aan de noordzijde, ten westen van het centrum ligt een speelplaats.

Relatie met omgeving

De Kerkslot loopt nog steeds diep het Dorp binnen en is nog verbonden met het water van de Vrije Geer. Wat dat betreft is ook aan de waterloopjes in en rond het dorp nog niet veel gewijzigd. Van de bredere sloten ten zuiden van de Sloterweg resten nog fragmenten. Ze zijn opgenomen in een volkstuinenpark dat samen met een sportveld ten zuiden van de Sloterweg is aangelegd. Ze vormen geen belemmering voor het zicht op het achterland.

1982

Structuur

De Ditlaar en de Vrije Geer worden in 1953 aangelegd om de verkeersdruk van het dorp te ontlasten. Aan de westzijde verschijnt een bedrijventerrein. Aan weerszijden daarvan komen de Slimmeweg en het Langsom, als verlengde van de Plesmanlaan te liggen. Ze dienen als ontsluitings- en verbindingsweg met Badhoevedorp vanuit de nieuwe tuinsteden. De scholen breiden zich uit. Er is nauwelijks toename van woningen. Wel vindt achter de woningen, vooral ten westen van de Lia Bakhuyzenstraat, een forse uitbreiding van schuren en één-laagse bedrijfsgebouwen plaats die nu ook haaks op de kavelrichting staan en zo het zicht vanaf de Sloterweg afsluiten.

Relatie met omgeving

In 1953 werd het weidegebied ten noorden van de Sloterweg bestemd voor tuinders van elders. De oude Slotervaart wordt gedempt voor de aanleg van de Plesmanlaan en de bouw van Slotervaart. Ten noorden daarvan wordt een nieuwe vaart gegraven. Deze watert uit op de Ringvaart via een sluiscomplex dat aan de westzijde van het dorp wordt gebouwd. De Slotervaart en de Ditlaar doorsnijden de Osdorperweg en de Kerksloot. De Ditlaar scheidt het dorp van weilandje de Vrije Geer.

Ten zuiden van het dorp komen er nog twee sportterreinen bij en ook het volkstuijnenpark wordt uitgebreid, waardoor een groenzone ontstaat die kenmerkend is voor stadsranden. Hiervoor worden aan de bestaande sloten nog enkele waterlopen toegevoegd. Een vrij brede sloot vormt nu de grens tussen het dorp en het recreatiegebied.

2007

Structuur

In de jaren '80 verschijnt een woonbuurtje aan de noordkant van Ditlaar/Vrije Geer, ter hoogte van nr. 1225 komen 2 blokjes nieuwbouwwoningen aan de zuidzijde van de Sloterweg en in de jaren '90 nog eens 14 woningen aan Gerrit van der Puijstraat. Op de hoek Akerpolderstraat/Sloterweg verrijst een vrij groot woningblok en aan het begin van het dorp wordt een schoolgebouw omgevormd tot een bedrijfsverzamelgebouw. Buiten de dorpskern en aan de overzijde van het Langsom wordt een molen herbouwd. Daarachter bevindt zich een partycentrum, naast de al bestaande bebouwing van een woonhuis en het sluiswachtershuis.

De ruggengraat van het dorp is nog steeds de Sloterweg, het kruispunt met Osdorperweg het centrum. Aan beide uiteinden van het dorp is de straat wijder, zodat de loop van de Sloterweg tot diep in het dorp te volgen is. Kenmerkend voor de weg is de rafelige rooilijn door de op veel plaatsen terugspringende woningen die soms haaks op, meestal parallel aan en soms schuin op de Sloterweg staan. Sommige voortuinen en terrassen worden afgegrensd met hekken. In 1991 wordt het Dorpsplein heringericht. In het westelijk deel strekt de bebouwing van woningen en bedrijven zich vooral aan de zuidzijde uit, in het midden en oosten van het dorp aan beide zijden. Het aantal steegjes ten noorden en zuiden van de Sloterweg is gelijk gebleven.

Relatie met de omgeving

Samen met de twee kerken bouwt het silhouet van het dorp zich op vanuit het achterland. Vanaf de noordzijde zorgen het groengebied tussen de begraafplaats en boerderij Welgelegen en het weilandje de Vrije Geer, omgevormd tot een natuurpark met een

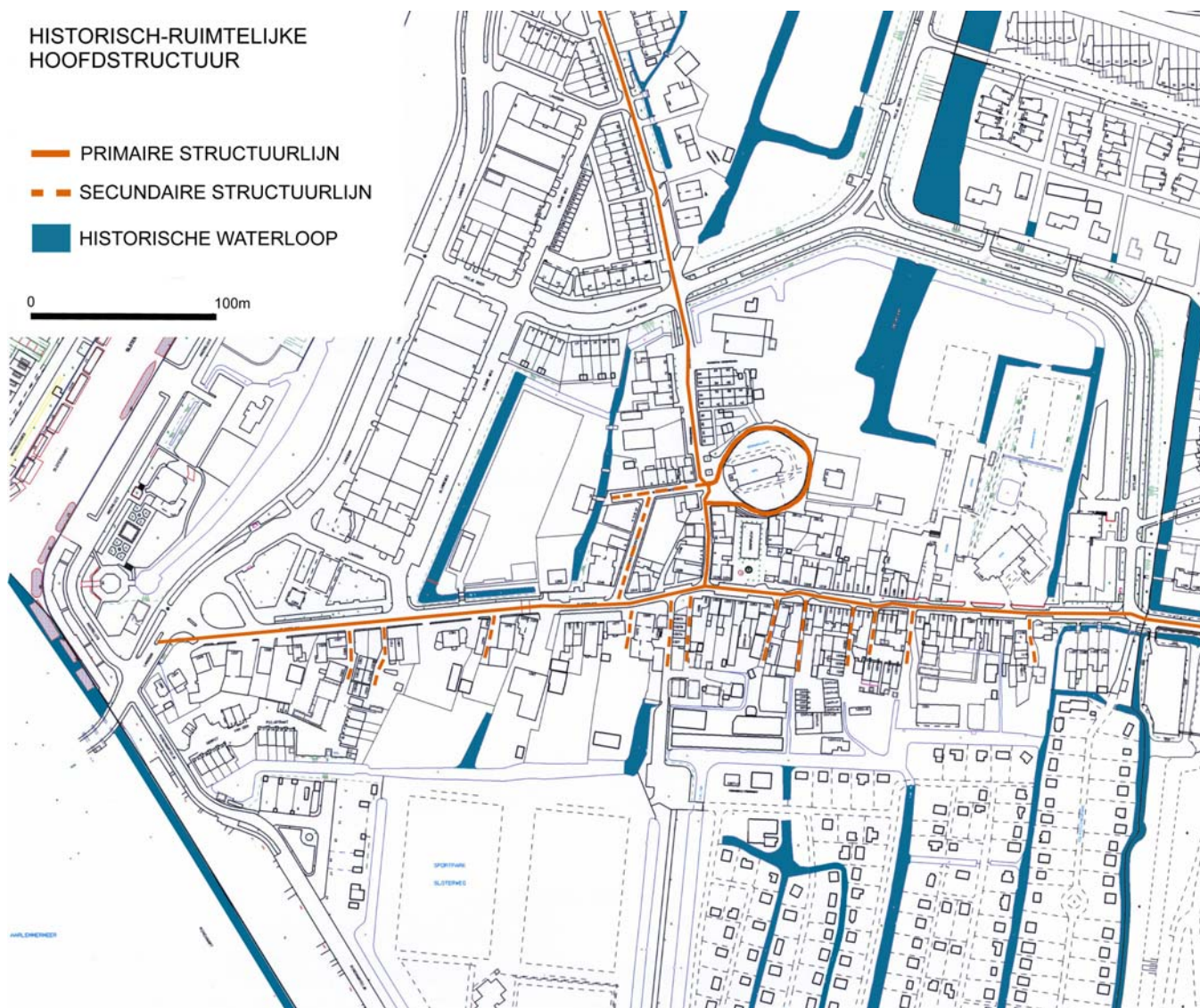
landelijk karakter, voor een breed en open zichtveld. De beide kerken domineren het dorpsbeeld, temeer omdat een ervan op een terp staat. De stegen aan de noordzijde lopen dood op heggen en ander omheiningen. De kassen ten noorden van de Sloterweg zijn verdwenen. De uitbreidingen van de stad (Nieuw Sloten en De Aker) hebben het dorp op korte afstand genaderd.

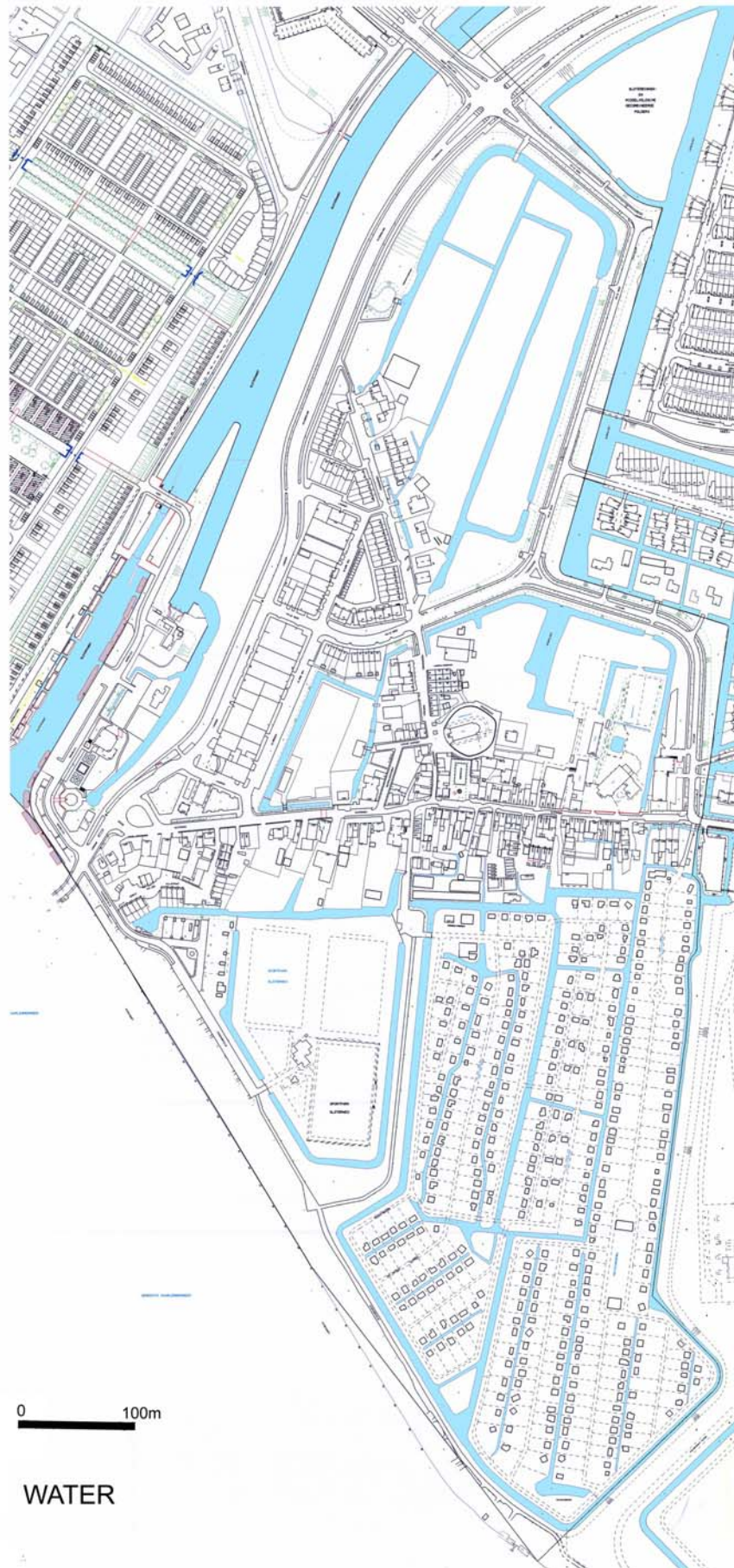
Vanuit de Sloterweg maken stegen aan de zuidzijde doorzichten mogelijk naar het achterland die versterkt worden door het naar het zuiden afhellend wegdek en de overwegend noord-zuid gerichte woonbebouwing. Toch wordt in veel gevallen het zicht belemmerd door dwars geplaatste schuren op het achtererf van 1 laag hoog die sinds de vorige peildatum of vernieuwd zijn en soms ook uitgebreid.

Vanuit uit het zuiden is het zicht aan de westzijde van de Lies Bakhuyzenlaan vrijwel dichtgegroeid door de beplanting van de beide volkstuinparken. Her en der opent het zicht zich overigens wel op het dorp of de beide kerken over enkele brede wegen in het park. Ten oosten van de Lies Bakhuyzen belemmert de bebouwing rond de sportparken het zicht op het dorp, maar hiervandaan is wel meer van het dorp te zien. Het verschil in waarneming vanaf beide zijden van de Lies Bakhuyzenlaan correspondeert met de achtererfbebouwing. Ten westen van deze laan zijn de percelen achter de woonbebouwing goeddeels vol gebouwd met schuren en bedrijfsgebouwen, ten oosten van de laan zijn deze percelen nog open.

Ten noorden van het dorp zijn nog restanten te vinden van de Kerksloot en sloten die er al sinds de 19de eeuw lopen. Aan de zuidzijde resteert nog een enkel fragment van een oude afwateringssloot in het slotenstelsel van de volkstuinparken. Ze markeren ook ten westen van de Lies Bakuyzenlaan de perceelgrenzen. De wetering die de volkstuinen aan de noordzijde afgrenst zorgt voor een buffer naar het recreatiegebied. Langs de Sloterweg zijn nog waterloopjes aanwezig die als afgrenzing van de boerenerven dienen en op de kaart van 1832 al zichtbaar zijn.

5.1.2 Kenmerkenkaarten en waarderingskaarten

MONUMENTALE BOMEN & BEELDBEPALEND GROEN

 VOORTUIN

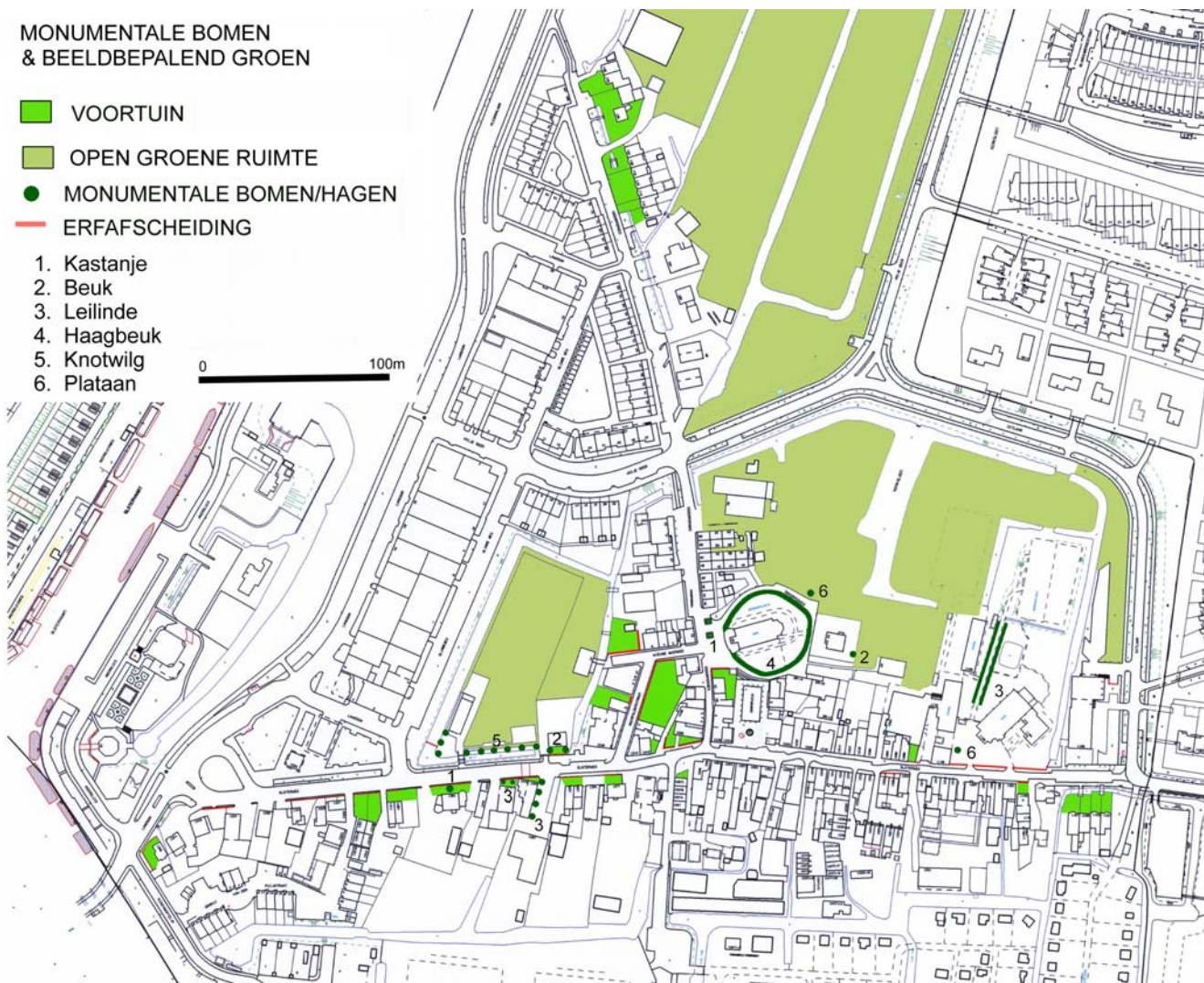
 OPEN GROENE RUIMTE

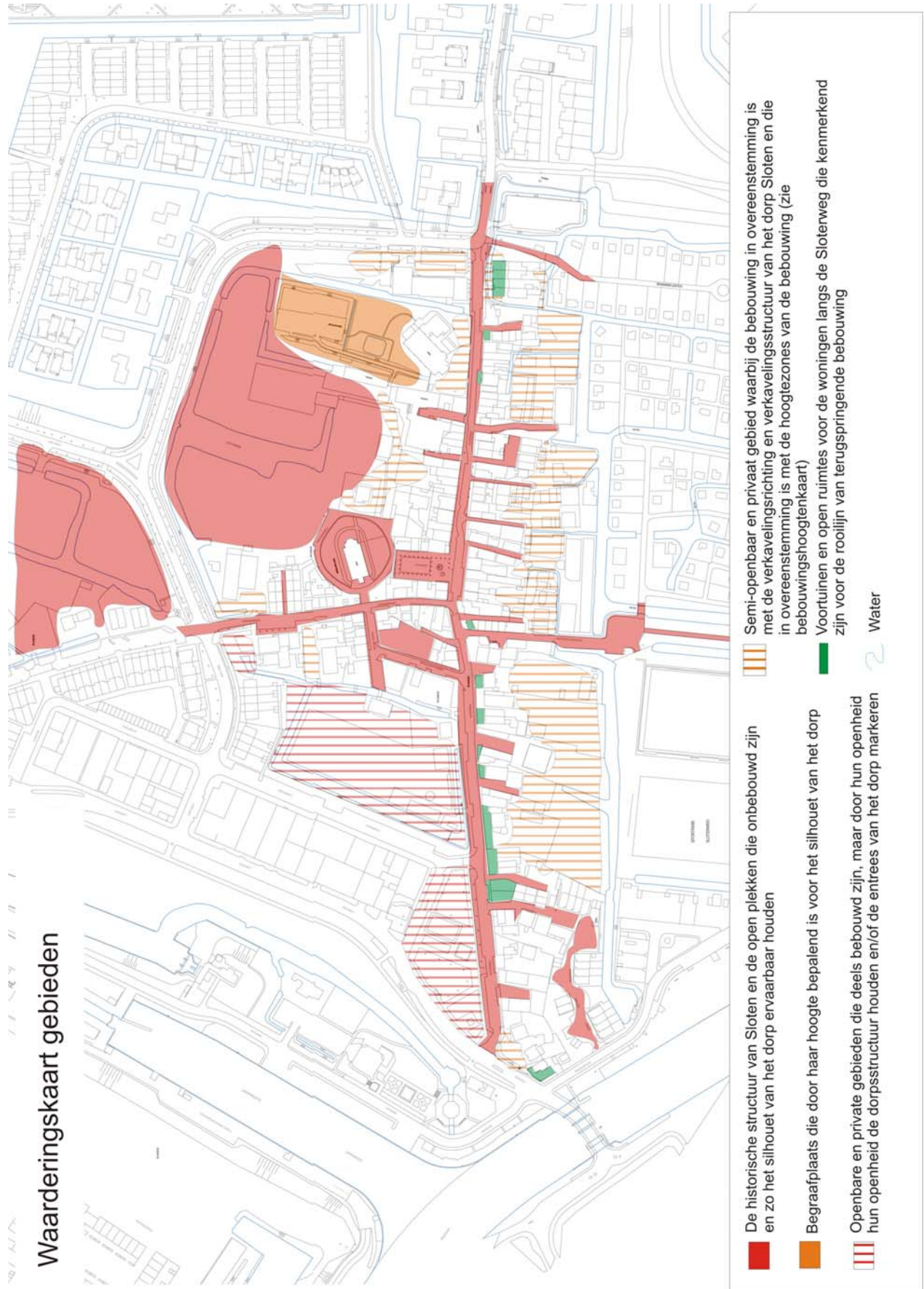
 MONUMENTALE BOMEN/HAGEN

 ERFAFSCHEIDING

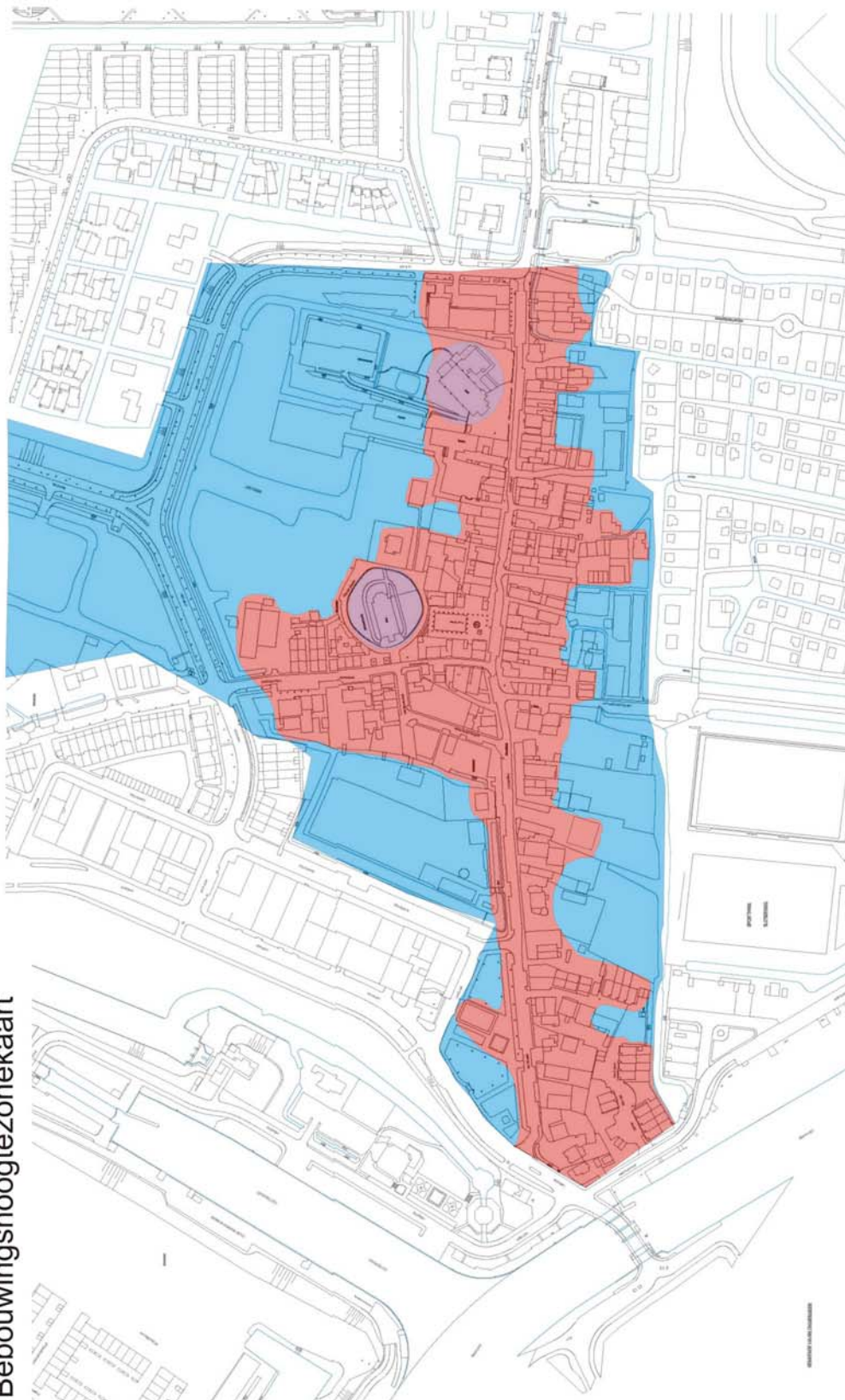
1. Kastanje
2. Beuk
3. Leilinde
4. Haagbeuk
5. Knotwilg
6. Plataan

0 100m

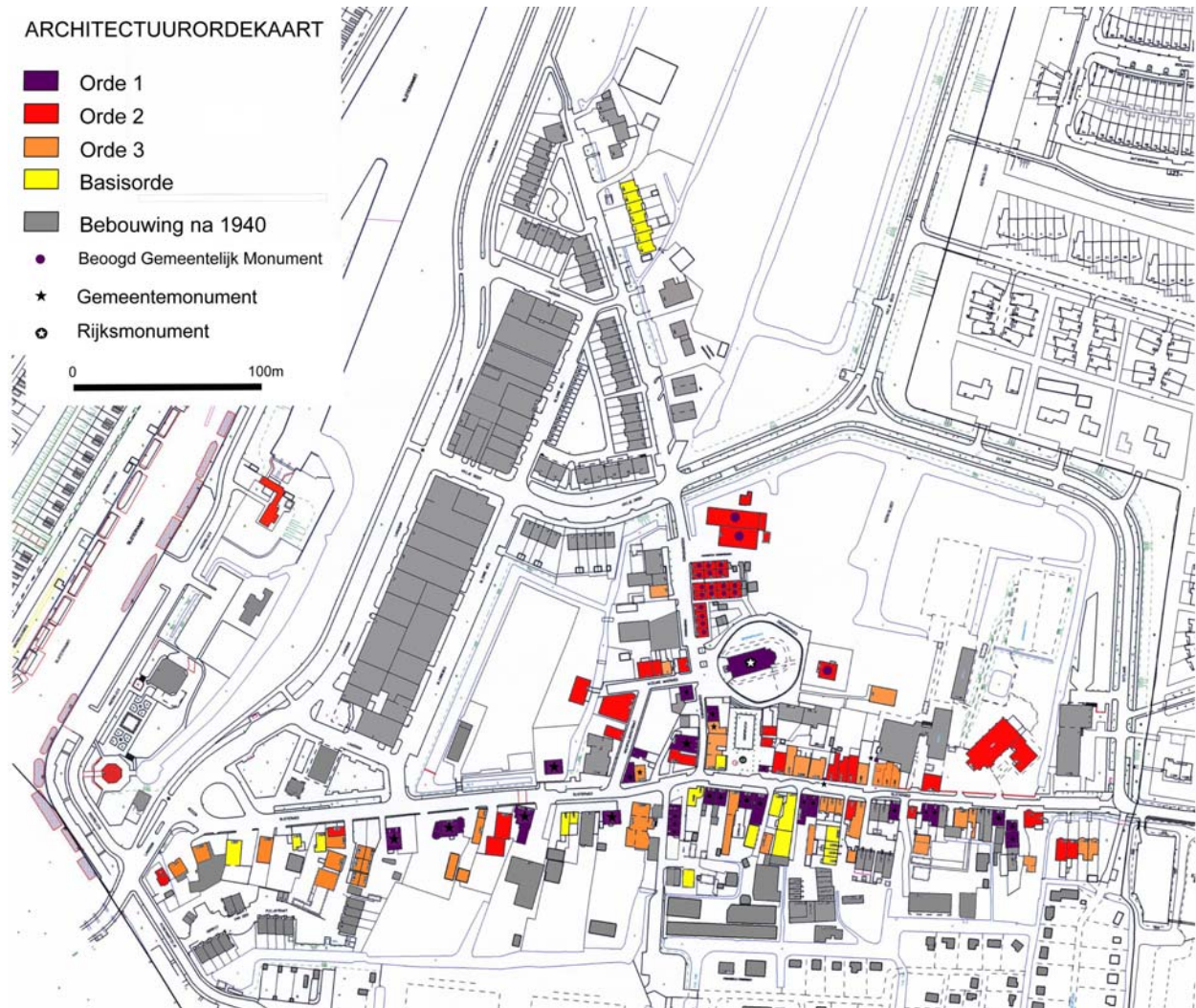

Bebouwingshoogtezonekaart

- Hoogtezone van bebouwing van maximum 3,5 meter, gerekend vanaf het maaiveld
- Hoogtezone van bebouwing van maximum 10,5 meter, gerekend vanaf het maaiveld
- Hoogtezone van bebouwing hoger dan 10,5 meter, gerekend vanaf het maaiveld

Orde 1 *geregistreerde en in MSP en GMP beoogde rijks- en gemeentelijke monumenten* In orde 1 zijn rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten ingedeeld en daarmee gelijk te stellen elementen.

Orde 2 *monumentwaardige bouwwerken met nadrukkelijke architectonische verbijzondering en bouwwerken met een bijzondere cultuurhistorische betekenis* In orde 2 zijn bouwwerken ingedeeld die een architectonische en/of stedenbouwkundige verbijzondering hebben. Gelet wordt op de oorspronkelijkheid. In een aantal gevallen kan de cultuurhistorische waarde van een bouwwerk een rol spelen.

Orde 3 *karakteristieke bouwwerken met architectonische en/of stedenbouwkundige meerwaarde* In orde 3 zijn bouwwerken ingedeeld met een voor de bouwtijd (bouwstijl) kenmerkende architectonische detaillering of belangrijke stedenbouwkundige karakteristieken.

Basis *voor de periode kenmerkende bouwwerken met basiskwaliteit, of bouwwerken die door ingrijpende wijzigingen hun meerwaarde hebben verloren* Deze bouwwerken bezitten geen architectuurhistorische of stedenbouwkundige meerwaarde.

5.2 Waardering op rijksniveau

Het dorp Sloten is niet aangewezen als beschermd dorpsgezicht op grond van artikel 20 van de Monumentenwet. Na de invoering van de wet heeft de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) inventarisaties van beschermenswaardige nederzettingen in een aantal provincies uitgevoerd en op grond daarvan en van aanwezige kennis in eigen huis een aanwijzingsprogramma opgesteld. In Noord- en Zuid-Holland is slechts een summier onderzoek uitgevoerd; Sloten is hierin niet betrokken als te beschermen nederzetting. Een duidelijke methode van waardebeoordeling en een hanteerbare set criteria voor aanwijzing en bescherming op nationaal niveau ontbraken echter in de gevolgde werkwijze. Daarom is na 1976 een herinventarisatie uitgevoerd op grond van uniforme uitgangspunten (Herinventarisatie, RDMZ, 1980). Ook in dit nieuwe onderzoek is Sloten niet betrokken. Eind jaren '80 is het Monumenten Inventarisatie Project jongere bouwkunst en stedenbouw 1850 - 1940 uitgevoerd. Op grond daarvan is in het daarop volgende Monumenten Selectie Project (MSP) een groot aantal 'jonge' monumenten aangewezen, alsook een aantal nieuwe, beschermde gezichten. Ook in dit kader is Sloten niet aangewezen. De reden is voor de hand liggend: het gaat in het MSP om wat in de periode 1850 - 1940 aan stedenbouw en architectuur tot stand is gekomen. Bij Sloten is de stedenbouwkundige hoofdstructuur van ver vóór 1850, de bebouwing gedeeltelijk.

Dat Sloten bij de genoemde herinventarisatie buiten de boot is gevallen, ligt in de gehanteerde uitgangspunten. Daarin wordt gesteld dat er een 'structuur' moet zijn van 'hoge kwaliteit'. Bij het begrip structuur wordt mede de relatie tussen het bebouwde en niet gebouwde gebied betrokken (idem, p. 16). Van het beschermenswaard geachte Holysloot en Zuiderwoude wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat de relatie tussen dorp en omgeving goed bewaard is (idem, p. 28). Ook zeldzaamheid en betekenis voor de ontwikkelingsgeschiedenis van bepaalde gebieden kunnen beschermingsgronden zijn. Het dorp Sloten voldoet niet aan deze criteria, en komt daarmee niet in aanmerking voor bescherming op nationaal niveau. Er is in de eerste plaats vanwege overbouwning nauwelijks nog een relatie met het oorspronkelijke buitengebied. Vervolgens is het dorp als type veennederzetting niet zeldzaam, gaver exemplaren zijn bijvoorbeeld Eemnes, Kamerik en het genoemde Holysloot (alle beschermd). Daar is ook de ontwikkelingsgeschiedenis -juist vanwege het bewaard blijven van het buitengebied- veel beter te herkennen dan in Sloten.

5.3 Waardering in de Amsterdamse context

Dat Sloten op rijksniveau niet beschermenswaard is, betekent uiteraard niet dat er op historisch-geografisch, historisch-stedenbouwkundig en historisch-bouwkundig gebied geen waarden aanwezig zijn. Vanuit historisch-geografische en historisch-stedenbouwkundige invalshoek ligt de waarde van Sloten vooral in de stedelijke, Amsterdamse context. Binnen de stedelijke ruimte als geheel is Sloten als dorp herkenbaar. Net als de nu door stedelijke uitbreidingen ingeklemde dijkdorpen Nieuwendam en Buiksloot maakt Sloten daarmee de groei van Amsterdam duidelijk. De oude dorpen laten zien dat de stad in een al met al eeuwenlang proces van groei andere plaatsen -ooit ver buiten de stadsgrenzen- heeft opgeslokt. Primair is daarom het dorps-, niet-stedelijke karakter van Sloten van cultuurhistorische waarde. Op de stad als geheel heeft de aanwezigheid van dit soort dorpslinten, die vaak ook recreatieve routes zijn, een

'ontspannende' werking. Wonen aan historische linten en kernen is recentelijk dan ook zeer gewild.

6 Richtlijnen welstand

6.1 Aanbevelingen voor de welstand

Het dorp Sloten is van stedenbouwkundig, architectuurhistorisch en historisch belang als voormalig dorp, met structuur en bebouwing van dien, dat binnen de stadsgrenzen is komen te liggen. Het is niet uitzonderlijk, gaaf en zeldzaam genoeg voor een beschermd dorpsgezicht op rijksniveau, het dorp heeft zeker wel bijzondere waarde voor de stad Amsterdam. Bovendien is het dorp een bijzondere identiteitsdrager op het niveau van de stad, die de geschiedenis van het gebied in de snel verstedelijkende omgeving leesbaar houdt. Water en groen houden de oorspronkelijke kavelstructuur afleesbaar. Dit alles rechtvaardigt het aanwijzen van het dorp Sloten tot een gebied met bijzonder welstandsniveau. Daarom is er een architectuurordekaart gemaakt waarop per pand de waardering is aangegeven en het daarbij behorend welstandskader. Welstand zet in op het herkenbaar houden van de historische dorpskern en het tegengaan schaalvergroting. Die herkenbaarheid wordt gedragen door het zicht op het dorp, de open stegen die de relatie vormen tussen Sloterweg en achterland en de aan het landelijk verleden refererende bebouwing. Daarbij wordt er naar gestreefd bij verbouw de bestaande architectuur zoveel mogelijk in stand te houden. Nieuwbouw zou moeten inspelen op de bestaande karakteristieken.

6.2 Welstandscriteria dorp Sloten

verbouw

-relatie met de omgeving

- bouwinitiatieven in afwijkende vormtaal zijn mogelijk, indien dat niet ten koste gaat van het historische karakter van de dorpskern (d.w.z. in beperkte mate en over kleine percelen),
- bouwinitiatieven laten de onbebouwde hoofdruimte tussen de hoofdmassa's zoveel mogelijk intact,
- zij- en achtergevels (met een privétuin) grenzend aan openbaar gebied behandelen als voorgevels,
- bij voor- en zijtuinen groene erfafscheidingen of sierhekken aanbrengen.

-bebouwing

- uitgangspunt is de architectuurordekaart met bijbehorend beleidskader,

- ingrepen blijven ondergeschikt aan de klassieke gevelindeling: basement - gevel - bekroning,
- ingrepen in de gevels staan in een goede verhouding tot elkaar en tot de gevel als geheel,
- het principe dat een hoekpand een uitgewerkte hoofdgevel heeft, georiënteerd op de straat en een terughoudende, daaraan ondergeschikte, zijgevel, blijft gehandhaafd,
- bebouwing heeft een heldere, eenduidige kapvorm, die kan afwijken van de buurpanden,
- bebouwing heeft eenvoudige, heldere bouwmassa, die kan afwijken van de buurpanden,
- de vormgeving blijft eenvoudig en terughoudend.

detailering en materiaalgebruik

- voor bij- en aanbouwen detailering, materiaal en kleurgebruik afstemmen op het hoofdgebouw,
- nieuwe kozijnen nemen het oorspronkelijk kozijn als uitgangspunt.

nieuwbouw

- relatie met omgeving

- het historische karakter van het lint als geheel blijft herkenbaar. Wanneer teveel bebouwing door nieuwbouw wordt vervangen wordt een omslagpunt bereikt,
- bouwinitiatieven dragen bij aan het karakter van een gesloten, continue gevelwand in de dorpskern,
- bouwinitiatieven laten de onbebouwde hoofdruimte tussen de hoofdmassa's zoveel mogelijk intact,
- bouwinitiatieven in afwijkende vormtaal zijn mogelijk, indien dat niet ten koste gaat van het historische karakter van de dorpskern (d.w.z. in beperkte mate en over kleine percelen),
- bij voor- en zijtuinen groene erfafscheidingen of sierhekken aanbrengen.

- bebouwing

- het kader voor ingrepen is primair het individuele pand of een klein ensemble als de architectonische eenheid,
- vervangende nieuwbouw heeft een individueel karakter,

- nieuwbouw vormgeven als een eenvoudige hoofdmassa, die kan afwijken van de buurpanden,
 - nieuwbouw vormgeven met een heldere, eenduidige kapvorm, die kan afwijken van de buurpanden,
 - 'boerderijarchitectuur', op plekken waar nooit een boerderij heeft gestaan, dient vermeden te worden,
 - een nieuw hoekpand houdt vast aan het principe van een uitgewerkte hoofdgevel (met daarin de hoofdonthoofding) en een terughoudende, daaraan ondergeschikte, zijgevel,
 - de hoofdgevel heeft de klassieke gevelopbouw bestaande uit basement - gevel - bekroning,
 - de opbouw van de gevels is consequent en goed van verhoudingen,
 - de gevel wordt in principe vlak vormgegeven; balkons, potico's e.d. aan de straatgevel behoren niet tot de bebouwingskarakteristiek van Sloten,
 - de vormgeving blijft simpel en terughoudend.
- detaillering en materiaalgebruik*
- materiaal baksteen, pleisterwerk of ander steenachtig materiaal,
 - kap met rode of grijze dakpannen,
 - bescheiden ornamentiek,
 - kleur kan divers zijn, afwijkend van de buurpanden, maar voegt zich wel in het bestaande kleurenpalet van bruin-rood-wit-grijs.

6.3 Aanbevelingen voor ruimtelijke planvorming

algemeen

- uitgangspunt is het herkenbaar houden van de historische dorpskern van Sloten.
- bij nieuwe ontwikkelingen achter of naast de bestaande lintbebouwing, het lint zelf herkenbaar te houden.
- wat als groen is aangegeven op de 'Groenkaart' kaart 11, moet in principe groen blijven. Het gaat om groene ruimtes die dus niet mogen verstenen of bebouwd worden.

landschapselementen

- aan de noordkant van het dorp is de oorspronkelijke agrarische context nog enigszins bewaard. De historische verkaveling is aanwezig tussen Vrije Geer, Osdorperweg en Langsom. Dit gebied dient open en groen (grasland, gescheiden door sloten) te blijven om de historisch-ruimtelijke context van het dorp herkenbaar te houden.
- zowel ten noorden als ten zuiden van de Sloterweg is een aantal historische kavelsloten aanwezig, met elkaar bepalend voor de ontginningsgeschiedenis ('geer' gericht op de kerktoren van het eerste Sloten) en het volgend agrarisch gebruik. De Kerksloot is in dit geheel als brede transportsloot herkenbaar. De sloot langs de Sloterweg aan de west- en oostkant van het dorp hoort bij de weg als ontginningsbasis en bij het historisch afwateringspatroon, evenals die langs de Osdorperweg. De genoemde waterlopen dienen herkenbaar te blijven: demping moet uitgesloten zijn.
- het is aan te bevelen de sloten in het bestemmingsplan te bestemmen als 'water'.
- de aanwezige hoogteverschillen zijn belangrijke 'beeld dragers' van Sloten als dorp in het veen (kerkterp, aflopen stegen en maaiveld aan weerszijden van de Sloterweg, verhoogde ligging RK-begraafplaats en toegangspad). Deze hoogteverschillen dienen in stand te blijven. Minimaal dient het bestemmingsplan uit te gaan van aanlegvergunningen voor graven en ophogen. Het maaiveld dient voorafgaand aan bouwactiviteiten zo min mogelijk opgehoogd te worden.
- de volkstuinten ten zuiden van de Sloterweg hebben door dichte begroeiing weinig referentie aan het oorspronkelijke open weidelandschap. Wel draagt deze functie door zijn groene karakter bij aan de dorps sfeer van Sloten en vormt een buffer naar het omringende stedelijke gebied. Het handhaven van de groene functie is daarom vanuit cultuurhistorisch oogpunt gewenst, evenals het handhaven van het slotenpatroon en de bruggetjes.

openbare ruimte

- behoud van het duidelijke onderscheid openbaar -privé: voortuinen niet laten verstenen en zo mogelijk terugbrengen en erfafscheidingen maken/behouden.

- de ruimtes tussen de huizen en de aanwezige stegen zijn van groot belang voor de historische dorpsstructuur. Volbouwen (aan/uitbouwen, bijgebouwen) dient te worden uitgesloten; zo ook het dichtzetten met ondoorzichtige hekwerken. Waar stegen of doorzichten zijn worden aan/uitbouwen en bijgebouwen zoveel mogelijk achter de hoofdmassa geplaatst en overschrijden zij niet de zijgevelrooilijn of de zijgevel van een bestaande uit- of aanbouw aan de kant van de steeg.
- voor de straatruimte is het brokkelige verloop van de rooilijn en de rol van de voortuinen en de lijn van de erfafscheidingen van groot belang. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt is het aan te bevelen strikt aan de rooilijn vast te houden en in principe geen erkers en andere uitbouwen toe te staan. De erfafscheidingen tussen tuin en straat dienen in stand te blijven. Het gebruik van de tuin als zodanig en niet als parkeerplaats dient gehandhaafd te worden.
- uitbouwen aan de zijgevel dienen minimaal 3 meter te worden teruggeplaatst ten opzichte van de voorgevel van het hoofdgebouw, om de karakteristieke verspringingen in de voorgevelrooilijn te behouden.
- de wat verhoogde ligging van dorpskern en bebouwingslint - en het zicht op beide kerktorens - is zowel ten noorden als ten zuiden van de Sloterweg te ervaren. Nieuwe bebouwing achter het dorpslint kan dit teniet doen zowel door bouwhoogte als door ophoging van het maaiveld voorafgaand aan de bouw. Daarom dienen bij nieuwbouw zowel van schuren e.d. als eventuele woningen eisen gesteld te worden aan de bouwhoogte.
- profiel en inrichting van de straat eenduidig en continu houden zodat de - al zeer diverse - bebouwing zelf de hoofdrol kan blijven spelen.
- het verdient aanbeveling de stegen aan de zuidkant van de Sloterweg onderling op een zelfde manier te verharden, gerelateerd aan het plaveisel van de Sloterweg. Dit om verbrokkeling van de structuur te voorkomen.

bebouwing

- het is van essentieel belang dat nieuwbouw in en rond het dorp wordt gesitueerd in de kavelrichting en zich voegt naar het patroon van sloten en stegen. Nieuwbouw dient zo te worden geplaatst, dat geen belangrijke zichtlijnen worden dichtgezet.
- bijgebouwen, aan- en uitbouwen op het achter- en zijerf nemen nooit meer dan de helft van de oorspronkelijke oppervlakte in beslag. De oorspronkelijke oppervlakte is de ruimte vanaf de perceelsgrenzen tot de gevellijn van het hoofdgebouw zonder gelijktijdig met het hoofdgebouw of later gerealiseerde aan-/uitbouwen of bijgebouwen.
- het vastleggen van een maximale bouwhoogte is van groot belang voor het instandhouden van de hiërarchie binnen het dorp, het zichtbaar houden van de kerktorens en het behouden van het kleinschalig karakter. Binnen de dorpskern aan de Sloterweg is een bouwhoogte van max. 2 lagen + kap mogelijk, aan de stegen en op de achtererven maximaal 1 laag + kap.

- voorheen kende Sloten meer winkels en ambachtelijke bedrijvigheid dan nu. Aan de bebouwing is dit duidelijk afleesbaar. Het verdient aanbeveling kleinschalige bedrijvigheid in daarvoor geschikte panden ook in de toekomst mogelijk te maken (binnen de randvoorwaarden m.b.t. parkeren).

- de Sloterweg is de hoofdstraat van het dorp, de stegen hebben een duidelijk ondergeschikt karakter met meer bescheiden bebouwing.

7 Het buitengebied van Stadsdeel Osdorp

7.1 Ligging en ruimtelijke structuur

Het buitengebied van het stadsdeel Osdorp bestaat uit de Lutkemeerpolder, de Osdorper Bovenpolder en een deel van de Osdorper Binnenpolder. Het westelijk deel van de Lutkemeerpolder heeft nu nog een grotendeels agrarisch gebruik en sfeer; het oostelijk deel wordt voor een aanzienlijk deel in beslag genomen door begraafplaats en crematorium Westgaarde. De grens van de Osdorper Bovenpolder ligt even ten noorden van de Osdorperweg (tevens stadsdeelgrens). Daarachter ligt (hoger) de Osdorper Binnenpolder.

De hoofdstructuur van de droogmakerij de Bovenpolder wordt gevormd door de omgrenzing: de dijk (Wijsentkade) met de droogmakerij de Lutkemeerpolder, de dijk langs de Ringvaart van de Haarlemmermeer, de Osdorperweg, met de steilrand aan de zuidkant en aan de oostkant de kade min of meer parallel aan de Ookmeerweg. Aan de westkant, op grondgebied van de gemeente Haarlemmermeer, grenst de polder aan Halfweg met de kade tegenover de Mientekade.

De Osdorperweg, waaraan ook de oude dorpskern Osdorp (van oorsprong Oostdorp) ligt, is de belangrijkste weg in het gebied. De overige wegen liggen vrijwel steeds haaks op de Osdorperweg. Historische wegen zijn de Lutkemeerweg en Raasdorperweg, beide aan de zuidkant. Van oorsprong was dit deel van de Osdorperweg verbonden met Sloten.

7.2 Ontstaan en ontwikkeling in de Middeleeuwen

Het veengebied aan de westkant van Amsterdam hoort in historisch-geografisch opzicht bij het landschap van de veenontginningen (Barends e.a., 2000, p. 8, 54 e.v.). Het Utrechts-Hollandse deel daarvan is merendeels in de periode tussen ca. 950 en ca. 1300 ontgonnen. Deze ontginningen verliepen georganiseerd. Vanaf de ontginningsbasis werden de strookvormige percelen uitgezet. De sloten werden zoveel mogelijk evenwijdig en ongeveer loodrecht of onder een schuine hoek op de ontginningsbasis gegraven om een zo effectief mogelijke afwatering te verkrijgen. Zij- en achterkaden werden opgeworpen om het water van aangrenzende ontginningen of nog niet ontgonnen veen te weren.

De boerderijen verrezen op de kop van de kavels, zodat langgerekte boerderijlinten ontstonden. Daarbinnen vond op knooppunten van wegen komvorming plaats: verdichting van de bebouwing en vestiging van functies als kerken, rechthuizen e.d. Op deze wijze ontstonden dorpen als Sloten en Osdorp.

Het veengebied werd aanvankelijk gebruikt als akkerland. Het veen oxideerde daardoor echter en zakte in. Een diepere ontwatering was dan nodig om het land weer in cultuur te kunnen houden. Na verloop van tijd was akkerbouw niet meer mogelijk vanwege de

optredende bodemdaling; de grond was en bleef te nat. In de loop van de 14e eeuw kwam aan de graanbouw een eind. De omschakeling die hierop volgde had echter ook van doen met de opkomst van de stedelijke markt. Met de groei van Amsterdam kwam ook de vraag naar melk, kaas en andere zuivelproducten op, en later de vraag naar groenten.

7.3 Vervening en droogmaking

De ontginningsblokken lagen aan de basis van de verdeling in waterstaatkundige eenheden, de polders. Nog in de Middeleeuwen werden deze gevormd. Inmiddels kwam ook een ander gebruik van het veen op: afgraving ten behoeve van turfwinning. De uitgeveende grond werd vaak aan zijn lot overgelaten waardoor plassen ontstonden die door de wind steeds werden vergroot. Ook het Haarlemmermeer, van oorsprong een natuurlijk meer, werd door oeverafslag groter. Vervolgens slokte het meer een aantal andere meren en plassen op.

Ook in het westelijk buitengebied lag een aantal natuurlijke meren: het Lutkemeer, het Slotermeer, het Nieuwe Meer en het Ookmeer. Net als het Haarlemmermeer werden deze door de wind vergroot.

In de 17e/18e eeuw werd het gebied aan alle kanten door het water bedreigd: in het noorden het IJ, in het westen en zuiden het Haarlemmermeer, in het zuidoosten het daarmee verbonden Nieuwe Meer. Deze situatie is afgebeeld op de Kaart van Amstelland van Johannes Condet uit 1749 (Heinemeijer e.a., 1987 p. 102 -103). De dorpen Rijk en Nieuwerkerk waren al geruime tijd weggespoeld. De kaart geeft ook aan dat men inmiddels met drooglegging bezig was: het Slotermeer is veranderd in een droogmakerij met een centrale middenas en haaks daarop de percelen. Het meer was in 1642 drooggelegd; in het kader van het AUP is het weer in water veranderd; er werd ophoogzand uit gewonnen voor de westelijke tuinsteden.

Lange tijd bleef de Slotermeerpolder de enige droogmakerij. De Topographische en Militaire Kaart van rond 1850 laat de midden-19e eeuwse situatie zien. In het buitengebied ten westen van de Kostverlorenvaart/Schinkel en ten zuiden van de Haarlemmertrekvaart lagen de Osdorper Bovenpolder, de (Middelveldsche) Akerpolder, de Osdorper Binnenpolder, de Sloterpolder (verdeeld in Uitwegzijde, Sloterwegzijde en Baarsjeszijde en ontstaan door samenvoeging van de polders van Sloterdijk en Sloten in 1598), de Sloter Bovenwegspolder (later Riekerpolder) en de polder Slotermeer. De Slotermeer is nog steeds de enige droogmakerij, wel is men inmiddels bezig met de drooglegging van het Haarlemmermeer. De Ringvaart was al aangelegd.

Het Lutkemeer werd vervolgens in 1864-1865, drooggelegd, het Ookmeer in 1874, het Nieuwe Meer bleef water. De Lutkemeerpolder werd aanvankelijk bemalen met een stoomgemaal dat in 1925 werd vervangen door een - nog bestaand - elektrisch gemaal.

Deel van de kaart van Amstelland van Johannes Condet uit 1749 (Heinemeijer e.a., 1987 p. 102 -103).

Door de droogleggingen ontstond in het buitengebied een tweedeling tussen het oude, hoger gelegen en niet verveende land en de lager gelegen droogmakerijen. Ook in de verkaveling is er verschil: de droogmakerijen werden grootschaliger en regelmatig verkaveld.

De begin 20ste eeuwse topografische kaarten 1:25.000 (366 en 347) laten het voortgaande droogmakingsproces zien: de Haarlemmermeerpolder is de grootste droogmakerij in de omgeving. De Lutkemeerpolder en de Ookmeerpolder zijn gerealiseerd.

De begin 20ste-eeuwse topografische kaarten 1:25.000 (366 en 347).

Er wordt echter ook druk verveend: de Middelveldsche Akerpolder is al verveend, vervolgens in 1896 drooggemaakt en weer in cultuur gebracht. De Osdorper Bovenpolder staat op de kaart aangegeven als 'In Vervening'. In 1896 was daartoe vergunning verleend. Om de

Lutkemeerpolder te vrijwaren voor wateroverlast vanuit de vervening werd de dijk tussen de beide polders, de Wijsentkade, versterkt en verhoogd. In 1921 werd de polder weer drooggemaakt. Ook een deel van de Osdorper Binnenpolder werd nog verveend: het gebied De Eendracht. In 1941 werd deze polder weer drooggelegd en ingericht volgens een plan van C. van Eesteren. De moderne verkaveling met grote percelen zag hij als een 'proeftuin' voor de IJsselmeerpolders. Aan de westkant is nog een deel van het ontwerp aanwezig (stadsdeel Osdorp, geen buitengebied). Al met al bleef alleen een deel van de Osdorper Binnenpolder buiten de vervening: dit gebied heeft in essentie de middeleeuwse (ontginnings)structuur behouden.

7.4 Bestuurlijke situatie

In het westelijk buitengebied lagen de dorpen Sloten, Sloterdijk en Osdorp. Deze behoorden tot de ambachtsheerlijkheid Sloten (gevormd in 1614), later de gemeente Sloten. In 1846 telde de gemeente zo'n 1000 inwoners verdeeld over 225 gezinnen. Er stonden 152 huizen en de gemeente had een school (Van der Aa, 1847, p. 442-443)

In 1848 werd de gemeente opgesplitst in vier gemeenten (met het grondgebied van de genoemde dorpen). Deze situatie bestond tot 1921 toen Amsterdam het gebied annexeerde.

7.5 Osdorp

Evenals Sloten is Osdorp van middeleeuwse oorsprong. In bronnen uit 1155 en later wordt het dorp Okesthorp en Okkstorp genoemd. Vermoedelijk gaat het eerste deel van de naam terug op de persoonsnaam Okko of Okke.

De achtereenvolgende historische kaarten geven Osdorp steeds aan als niet meer dan een handvol huizen en boerderijen ter hoogte van de knik in de Osdorperweg. In 1789 was in het lint een RK kerk gebouwd, met begraafplaats, op kosten van pastoor H. van Halteren. In november 1836 ging bij een storm de kerktoren verloren. In 1846 telde het dorp 9 huizen met zo'n 35 inwoners (Van der Aa, 1846, p. 616).

Even ten zuiden van Osdorp lag een batterij aan de Osdorperweg bij de Uitweg die half 19e eeuw echter niet meer in gebruik was. De batterij hoorde wellicht bij de 'Posten van Kraijenhoff' uit 1810, een van de voorfasen van de Stelling van Amsterdam (1880 - 1920). De topografische kaart 1:25000 uit 1908 laat zien dat de westelijke contour van de batterij nog aanwezig was. In de huidige situatie is niets meer aanwezig; de locatie is aan de zuidkant van de kruising Baden Powellweg/Tussenmeer; het tracé van de Uitweg is ook geheel verdwenen.

7.6 Het westelijk buitengebied na 1945

Het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) van 1935 besloeg een groot deel van de vroegere gemeente Sloten. In het gebied ten noorden van het dorp werden de tuinsteden Slotermeer, Geuzenveld en Osdorp gebouwd, aan de oostkant Slotervaart, Overtoomseveld en Westlandgracht.

Slotermeer kwam ter plaatse van een gedeelte van de Osdorper Binnenpolder; Geuzenveld en Osdorp werden gedeeltelijk in de Osdorper Binnenpolder en gedeeltelijk in de Middelveldsche Akerpolder gerealiseerd. Slotervaart, Overtoomseveld en Westlandgracht gingen een groot deel van de Sloter Binnenpolder beslaan.

Ook het resterende buitengebied van de voormalige gemeente Sloten kwam in het AUP aan bod. De bestemmingen waren agrarisch, verkeer, bijzondere bestemmingen en water. De agrarische bestemming bestond uit akkerbouw, veeteelt en tuinbouw in de Akerpolder, de Osdorper Bovenpolder en de Osdorper Binnenpolder.

In de partiële herziening van 1950 kwam hier voor het buitengebied van de huidige deelgemeente Osdorp met name de bestemming begraafplaatsen bij (Westgaarde, ontwerp 1965). In 1961 werden militair terrein en parken en plantsoenen toegevoegd (5e part herz. AUP). Aan de noordzijde van de Osdorperweg werden in hetzelfde jaar als bestemmingen vastgesteld: eengezinshuizen, tuin, parken en plantsoenen e.d., wegen, kanaal, water (Uitbreidingsplan 'De Eendracht', 1961).

Agrarisch gebied langs de Osdorperweg

In de huidige situatie is de agrarische functie nog aanwezig in de Lutkemeerpolder, met name aan de westkant, in de Osdorper Bovenpolder en in het resterende deel van de Osdorper Binnenpolder ten noorden van de Ookmeerweg.

7.7 Bebouwing

Bebouwingsbeeld Oud-Osdorp en Osdorperweg

Het bebouwingsbeeld van de huidige Osdorperweg is uitermate divers. Wel is de weg duidelijk herkenbaar als een historisch lint, waaraan ooit alleen boerderijen, arbeiders- en middenstandswoningen moeten hebben gestaan. Die panden stonden vrij ver uiteen, elk op een eigen kavel. Ook het dorpje Oud-Osdorp, gelegen aan de knik van de weg, is als dorpskern duidelijk herkenbaar omdat de panden daar direct aan de weg en veel dichters op elkaar staan. Hier staan ook vrij veel woonhuizen. Daarbuiten ligt de bebouwing verder naar achteren, achter een wegsloot en voorerf of tuin.

Oud-Osdorp, bebouwing direct aan de weg

Inmiddels is veel historische bebouwing verdwenen of onherkenbaar verbouwd, en er is veel nieuwbouw tussen verschenen. Er is niet alleen allerlei bedrijvigheid te vinden als autosloperijen en auto- en caravanhandels, hoveniersbedrijven, een benzinepomp en een tuincentrum, maar ook nieuwgebouwde kapitale villa's met sierhekken, rotstuinen en fontein, kleine complexen vrijstaande woningen, 'informele' woonbebouwing, een woonwagenkamp en heel veel nieuwe bijgebouwen. Kortom: de Osdorperweg kan worden gekarakteriseerd als een rafelrand van de stad, die in hoog tempo verandert.

Stadse bebouwing is in opmars; villa met praalhek, rotstuijn, fontein en stenen kademuur aan de sloot

Bedrijvigheid aan en bij de Osdorperweg

De druk om te bouwen is hoog

Bijzondere bebouwing

Aan Osdorperweg en Lutkermeerweg staan geen rijks- of gemeentemonumenten. Wel is een aantal panden op de lijst van het Monumenten Inventarisatie Project (mip-lijst, jaren '90) gezet, waarvan er heel wat inmiddels gesloopt blijken te zijn.

Op grond van veldwerk, de mip-lijst en de inventarisatie van het gebied die in 1978 is gemaakt door de Commissie Dooijes is een lijst opgesteld van waardevolle bebouwing aan de Osdorperweg en omgeving. De panden zijn tevens op kaart gezet.

Deze gebouwen zijn te beschouwen als orde 2 panden en zullen door de welstandscommissie, net als die in de dorpskern van Sloten, ook als zodanig worden beschouwd. Het gaat om boerderijen, een tuinderswoning en een school met bijbehorend woonhuis.

Osdorperweg 571	voormalige boerderij 'Nooitgedacht', eind 19e eeuw, in Oud-Osdorp, parallel aan de weg gelegen, met bijgebouwen en hooiberg
Osdorperweg 576	stolpboerderij, deels wit gestuct in imitatieblokken
Osdorperweg 614	boerderij Rust en Vrede, boerderij met voorhuis ca. 1930, stal ca. 1900

Schoolmeesterswoning

Osdorperweg 635/637	Schoolmeesterswoning en school, gelegen op de hoek met de Lutkemeerweg. Woonhuis ca. 1860, sterk gerestaureerd. Schoolgebouw in Amsterdamse School-stijl, fraaie kap, schoorstenen en raamtraceringen. De schoolbel is van het plein verwijderd en opgesteld in de hal van het Grondbedrijf.

Tuinderswoning, Osdorperweg 639

Osdorperweg 639 tuinderswoning, parallel aan de weg, een van de weinige gaaf
bewaard gebleven tuinderswoningen,

Boerderij Osdorperweg 576

Osdorperweg 756 stolpboerderij, ca. 1890,
Osdorperweg 870 hallehuisboerderij, 1901, speklagen in de voorgevel, ooit
verbouwd tot drie woningen.

Lutkemeerweg

Hoewel de Lutkemeerweg feitelijk buiten het onderzoeksgebied is het, vanwege de hoge architectonische kwaliteit van de daar gelegen bebouwing, zinvol toch enkele panden te noemen:

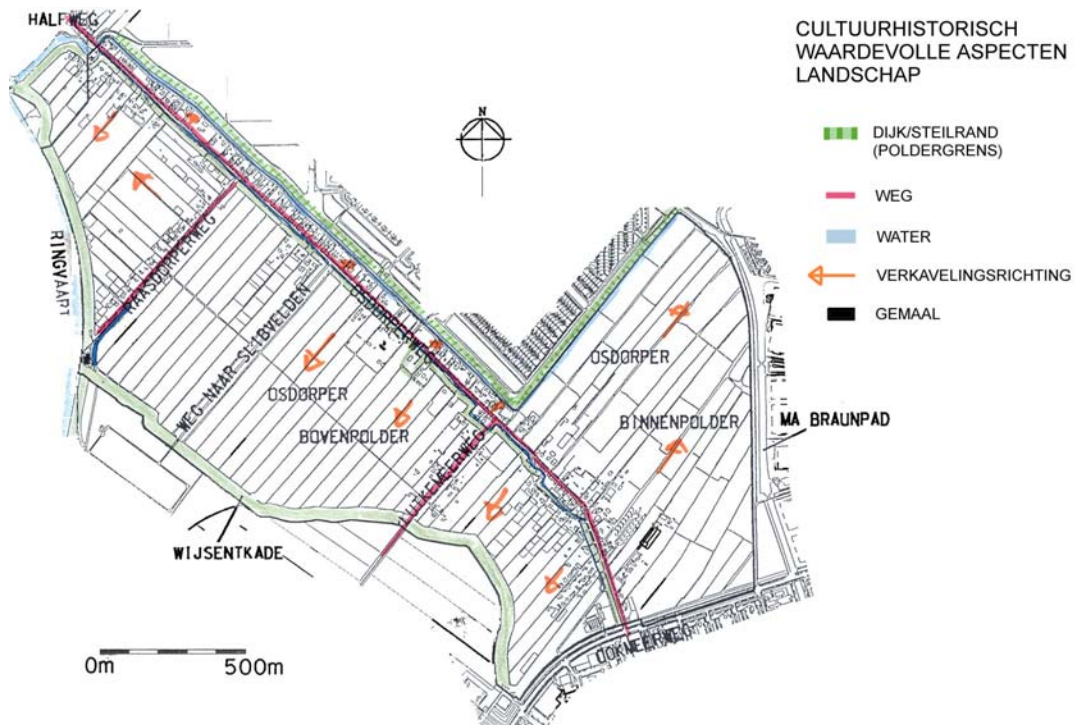
Lutkemeerweg 149 boerderij 'De Melkweg', met bijgebouwen, zeer fraai, 1903,
Lutkemeerweg 180 stolpboerderij 'Tijd is geld', gaaf bewaard,

- Lutkemeerweg 220 boerderij 'Maria's Hoeve', voorhuis met mansardekap en rode en gele baksteen
Lutkemeerweg 262 boerderij met bijgebouwen, fraaie bruine beuken als oprijlaan.

Meer informatie in het rapport van het onderzoek en de inventarisatie van boerderijen in Amsterdam, uitgevoerd in opdracht van het bureau Monumenten en Archeologie.

7.8 Waardering

Het buitengebied van stadsdeel Osdorp is een restant van het vroeger uitgestrekte agrarische gebied ten westen van Amsterdam, opgebouwd uit droogmakerijen en veenpolders. Ook in het Osdorper buitengebied gaat het om droogmakerijen en veenpolders; er zijn echter geen complete poldereenheden meer aanwezig. Van alle polders zijn delen verdwenen onder stedelijke uitbreidingen of in beslag genomen door stedelijke functies. Van de droogmakerijen is de Lutkemeerpolder aan de west- en zuidzijde nog goed herkenbaar, maar inmiddels is besloten hier bedrijfsterreinen aan te leggen. Ook de Osdorper Bovenpolder is als droogmakerij goed te ervaren, met name vanaf de hoger gelegen Osdorperweg die op een niet-verveende rand bovenland ligt. Het fragmentarische karakter van het buitengebied sluit een hoge cultuurhistorische waardering uit, temeer daar zowel veenpolders als droogmakerijen geen zeldzaamheidswaarde hebben.

Toch is er wel sprake van cultuurhistorische waarden. In reactie op de Structuurvisie van het stadsdeel Geuzenveld-Slotermeer voor het daaronder vallende deel van de Osdorper Binnenpolder heeft de Amsterdamse Raad voor de Monumentenzorg (ARM) gewezen op

het karakter van de polder als 'middeleeuws relict in een omgeving waar alles is veranderd' (brief 3/1/01, idem in Van der Valk e.a. p. 54).

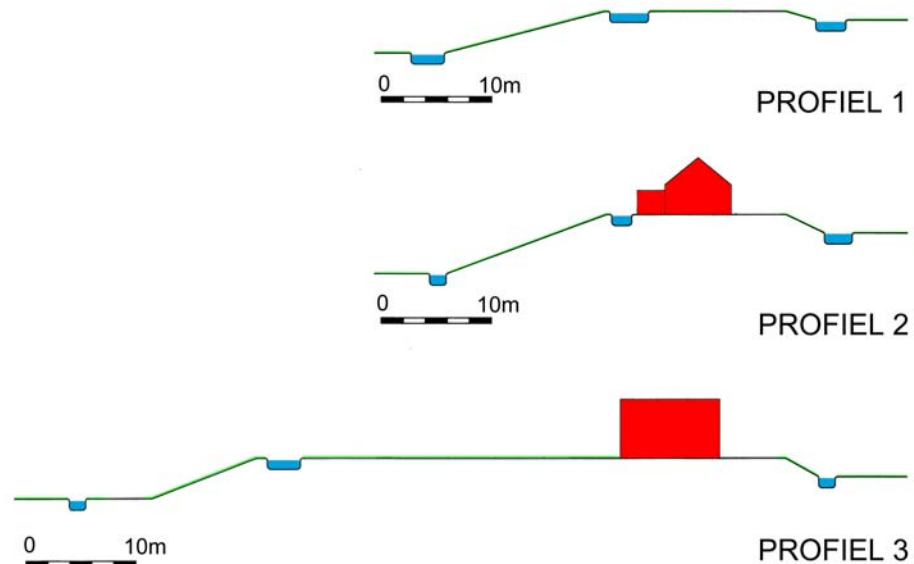
Daarnaast zijn de hoogteverschillen tussen enerzijds verveend en drooggemaakt en anderzijds niet-verveend gebied van belang, zoals langs de Osdorperweg. Ook de historische grenzen van de polders hebben waarde, zoals de Wijsentkade tussen de Lutkemeer en de Osdorper Bovenpolder.

Tenslotte is Osdorp van waarde als herkenbaar, klein veendorp. Ter hoogte van het dorp grenzen de niet-verveende Osdorper Binnenpolder en de verveende en drooggemaakte Osdorper Bovenpolder aan elkaar. Het dorp zelf en de Osdorperweg liggen op het niet-verveende bovenland. Daarmee is deze markante situatie zeer illustratief voor de landschappelijke ontwikkeling van het gehele Amsterdamse westelijke buitengebied. Als onderdeel van dit landschap zijn de weg- en kavelsloten van groot belang; bijzonder is hoe de wegsloot langs de rand van het bovenland aanmerkelijk hoger ligt dan de kavelsloten in de droogmakerij zelf. De doorzichten naar achterland zijn uiteraard van groot belang voor het ervaren van de Osdorperweg als een van oorsprong agrarisch gebied.

Per kavel spelen de groene erven al of niet met bomen wat dat betreft een grote rol, vooral in relatie tot de kavelsloten. Bruggetjes maken die erven toegankelijk. Voor het bebouwingsbeeld van Oud-Osdorp is de rooilijn van de panden, die die direct aan de straat liggen van belang, evenals het historische karakter van de panden.

Dit beeld wordt recentelijk geweld aangedaan doordat verder naar achteren op de kavel nieuwbouw wordt gezet, direct op de oever, en ontsloten door een toegangsweg waarvoor de wegsloot wordt gedempt en het land wordt opgehoogd. Het erf versteent en eventueel nog aanwezige doorzichten worden door een schutting aan het oog onttrokken.

7.9 Aanbevelingen

algemeen

- langs de Osdorperweg is het van groot belang de 'drager' van het gebied, het landschap, zoveel mogelijk als structuur te handhaven, op zo'n manier dat het gebied een groen en landelijk aanzien houdt, waarbinnen wel van alles kan gebeuren. Essentieel is dus een kade voor ruimtelijke planvorming dat dit aanzien in stand kan houden, maar dat tegelijkertijd ruimte biedt aan ontwikkelingen zoals die nu al gaande zijn. Onderstaande aanbevelingen lopen daarop vooruit.

- welstandseisen zijn aan de Osdorperweg en omgeving globaal: regulier welstandstoezicht lijkt in dit gebied voldoende. Een uitzondering wordt gevormd door Oud-Osdorp, waar 'bovenop' onderstaande aanbevelingen, bovendien een aantal uitgangspunten gelden, om het dorp als historische kern herkenbaar te houden. Verder zijn enkele gebouwen aangewezen als van bijzondere waarde (orde 2), waarop nadere welstandseisen van toepassing zijn (zie hieronder)

landschapselementen

- hoogteverschillen bij ruimtelijke ontwikkeling handhaven. Het gaat dan om de kaden en dijken (Wijsentkade ook i.v.m. vervening) en de bovenlandranden in verhouding tot het aanliggende gebied,

- bij nieuwe ontwikkelingen lager gelegen bouwlocaties zo min mogelijk ophogen, zodat het verschil tussen bovenland enerzijds en uitgeveend en drooggemaakt gebied anderzijds duidelijk blijft,

- handhaven van de aan de kaden en dijken gerelateerde waterlopen, zoals de sloot langs de Osdorperweg,

situering nieuwbouw

- nieuwbouw situeren in samenhang met de historische verkavelingsrichting,

- voorkomen dat er een te dicht bewoningslint aan de Osdorperweg ontstaat waardoor de relatie met het aanliggende gebied verloren gaat,

- handhaven van de verkavelingsrichting van de Osdorper Binnenpolder. Bij nieuwe ontwikkeling deze herkenbaar houden, bij voorkeur door uit te gaan van het huidige slotenpatroon,

Karakteristieke zichtrelaties langs de Osdorperweg.
De bebouwing is uitgebreid tot direct aan de kavelgrens

erfinrichting

- de groene oevers van de sloten behouden. Bebouwing blijft minimaal twee meter uit de oeverlijn. De oever mag geen 'stedelijke' gemetselde kade krijgen; een houten beschoeiing kan wel;

- bij nieuw aan te leggen bedrijfsgebouwen of -terreinen aandacht voor boombeplanting rondom,

Schutting aan een tuin, direct aan de sloot

- erfafscheidingen worden transparant gehouden, dichte schuttingen zijn niet toegestaan,
- nog bestaande bruggen worden niet door een dam vervangen,
- kavels mogen niet geheel verstenen; vóór de voorgevelrooilijn dient minimaal 50% van het erf groen te blijven,

bebouwing Osdorperweg

- individuele, zeer diverse bebouwing is mogelijk,
- de historische bebouwing heeft baksteen en gebakken pannen als bouw materiaal; andersoortige materialen en kleuren zijn in principe mogelijk (behalve in Oud-Osdorp, zie onder), tenzij in de directe omgeving al veel ander materiaal is toegepast waardoor een omslagpunt is bereikt, ter beoordeling van de welstandscommissie,
- de bijzondere panden aan de Osdorperweg worden door de welstandscommissie behandeld als orde 2 panden:
Straatgevels en kap krijgen een restauratieve aanpak, bij de andere gevels worden authentieke gevelelementen gehandhaafd en hersteld. Daarbij zijn geringe veranderingen in materiaal, maatvoering en detaillering denkbaar, mits de oorspronkelijke karakteristiek daarbij niet verloren gaat.

Oud-Osdorp

- binnen de dorpskern de rooilijn handhaven,
- in Oud-Osdorp zijn de ruimtes tussen de huizen van groot belang voor de historische dorpsstructuur. Volbouwen (aan/uitbouwen, bijgebouwen) dient te worden uitgesloten; evenals het dichtzetten met ondoorzichtige hekwerken. Waar doorzichten zijn worden aan/uitbouwen en bijgebouwen zoveel mogelijk achter de hoofdmassa geplaatst en overschrijden de zijgevelrooilijn of de zijgevel van een bestaande aan- of uitbouw aan de kant van het doorzicht niet,
- bijgebouwen, aan- en uitbouwen op het achter- en zijerf in Oud-Osdorp nemen nooit meer dan de helft van de oorspronkelijke oppervlakte in beslag. De oorspronkelijke oppervlakte is de ruimte vanaf de perceelsgrenzen tot de gevellijn van het hoofdgebouw zonder gelijktijdig met het hoofdgebouw of later gerealiseerde aan-/uitbouwen of bijgebouwen,

Karakteristieke arbeiderswoningen; baksteen, pannen en stucwerk

- in Oud-Osdorp staan veel kleine arbeidershuisjes. Aan-, uit- en opbouwen moeten zodanig worden vormgegeven dat het eigenlijke huis het hoofdvolume blijft,

Topzwaar geworden arbeiderswoning

- in de kern Oud-Osdorp worden traditionele materialen gebruikt: rode of bruine baksteen en een kap met gebakken (niet geglaazuurde) pannen.

Literatuur

Aa, A.J. van der, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, dl. 10, Gorinchem 1847, dl. 8, Gorinchem, 1846.

Baar, P. de, 'Sloten: een wandelend dorp. Opgravingen tonen groeiende band van dorp met Amsterdam.' In: Ons Amsterdam, 1992, nr. 1, pp. 22-25.

Baart, J.M., 'De dorpsterp van Sloten geeft zijn geheimen prijs.' In: Binnenstad, 1991, nr. 131, pp. 87-88.

Bakker, M.M. en F.M. van de Poll, Architectuur en stedenbouw in Amsterdam 1850 - 1940. Zwolle/Zeist, 1992.

Barends, S. e.a., Het Nederlandse landschap. Utrecht 2000 (8e dr.).

Bestemmingsplan Dorp Sloten, Stadsdeel Osdorp, Amsterdam, 1995.

'Betreffende de kerk te Sloten Noord-Holland. Anno Domini 1486.' In: Bijdragen Bisdom Haarlem 31/1908, pp. 437 - 442.

Bestemmingsplan Osdorperweg en omgeving. Stadsdeel Osdorp, Amsterdam, 1998.

Cock, J.K. de, Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de Middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag, Arnhem, 1965.

Eerste partiële herziening bestemmingsplan dorp sloten, concept-ontwerp, Van Riezen, bureau voor planologie en planontwikkeling, 2001.

Dijkstra, Chr., M. Reitsma, A. Rommerts (samenst.), Atlas Amsterdam. Bussum 1999.

Fruin, R. (uitg.), Enqueste ende Informacie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant. Gedaen in den jaere 1494. Leiden 1876.

Heinemeijer, W.F., M.F. Wagenaar e.a., Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie. Ede/Antwerpen 1987.

Jansen, L., 'De Lutkemeerpolder.' In: Ons Amsterdam 1964/7 pp. 210-211.

Monumenten Inventarisatie Project Amsterdam, wijk 14 Landelijk West. Amsterdam z.j. (ca. 1990).

Pott, M., Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland. Groningen 1913.

Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Herinventarisatie van stads- en dorpsgezichten. Zeist 1982.

Reijnierse, J.P., 'De eerste nederzetting van Sloten', in: Ons Amsterdam, 1951, pp. 219-220.

Steegh, A., Monumentenatlas van Nederland. Zutphen, 1985 (2e dr.).

St. STOA 75, Waardevolle bomen in Amsterdam. Amsterdam 1993.

Tuinstad Slotermeer, Gemeentebestuur van Amsterdam, 1952.

Valk, A. van der, R. van Leeuwen, Gespaard landschap. Sporen van het verleden in de Amsterdamse verkaveling. Amsterdam 2000.

Van Tuinstad richting Parkstad, een visie op de Stedelijke Vernieuwing. Ontwerp-Structuurvisie stadsdeel Geuzenveld-Slotermeer. Amsterdam 2001.

Colofon

De Cultuurhistorische Verkenning Dorpskern Sloten en omgeving Osdorperweg 2007 is opgesteld in opdracht van Stadsdeel Osdorp

Stadsdeel Osdorp
Mr. Chantal de Jong
Drs. Ing. Pieterjan van Agtmaal

Onderzoek, tekst, foto's:
drs. M.M. Beek
drs. M.A. Kooiman
in samenwerking met:
M. Roosebeek architect bna

Aanvullingen hoofdstuk 5:
Bureau Monumenten & Archeologie
Jouke van der Werf

Kaarten en desk top publishing:
Joris Knemeijer

Amsterdam, april 2007